

Peter Thoben & René Erven

Trotse burgers, Cuypers en de Sint-Catharinakerk

Speciale uitgave ter gelegenheid van het 150-jarig jubileum
van de Sint-Catharinakerk Eindhoven

Sint-Catharinakerk
circa 1938
(voorzijde omslag)
RHCE

Catharinabeeld
gepolychromeerde kalksteen
Frans 15de of 16de eeuw
(voorzijde omslag binnen)
Foto Peter Cox

Kandelaar
ter herinnering aan 150 jaar
bedevaart Eindhoven-Kevelaar, 1892
(achterzijde omslag binnen)
Foto Peter Thoben

Hugo Brouwer
Zondeval of Verdrijving
uit paradijs, 1958
(achterzijde omslag)
Foto Peter Cox

Onze Tijd 1867. DL II

Uitgave van C.F. Steiner, Amsterdam

Lith. v. Tresling & Co. Amst.

De H. Catharina Kerk te Eindhoven

Trotse burgers, Cuypers en de Sint-Catharinakerk...

De Sint-Catharinakerk, met zijn opmerkelijke dubbele torens, siert al 150 jaar de sterk veranderende skyline van Eindhoven. De architect van het gebouw, Pierre J.H. Cuypers (1827-1921), is ongetwijfeld een van de belangrijkste Nederlandse bouwmeesters van de negentiende eeuw. Hij is de architect van tientallen kerken en kapellen, maar ook van het Rijksmuseum (1876-1885) en het Amsterdamse Centraal Station (1881-1889).

Cuypers is een jonge, veelbelovende architect als hij in 1859 het ontwerp voor een nieuwe Eindhovense stadskerk presenteert. Vanaf het begin is sprake van een rijk en monumentaal kerkgebouw, hoewel de inrichting meteen na de oplevering best nog kaal oogt. Door schenkingen van met name kapitaalkrachtige burgers zal dat snel veranderen...

In deze speciale uitgave gaan Peter Thoben en René Erven in op de rijke ontwerp- en ontwikkelingsgeschiedenis van de Eindhovense Sint-Catharinakerk.

Middeleeuwse Sint-Catharinakerk
geaquarelleerde pentekening, 18de eeuw
CEM

Katholieken kregen een vervallen kerk terug

In de Franse tijd (1795 tot 1813) kregen de katholieken als grootste bevolkingsgroep, die lange tijd in een schuurkerk aan de Rozemarijnstraat samenkwamen, de middeleeuwse stadskerk terug. Het werd bekrachtigd door een besluit van 4 juni 1809 van koning Lodewijk Napoleon. Het vervallen kerkgebouw moest gerestaureerd worden, waarvoor landmeter Petrus van Driel (1775-1837) een plan maakte. Antonij Brams (1762-1831) maakte tekeningen en een kostenbegroting. Op 28 februari 1810 kon deken Guilielmus van Gastel (1738-1816) de kerk weer in gebruik nemen, maar wat de inrichting betreft moest er nog veel gebeuren.

Bij gebrek aan traditie op het vlak van de religieuze kunst werkten plaatselijke ambachtslieden aan een nieuw hoofdaltaar, communiebank en zijaltaren. Voor het beeldsnijwerk werd een beroep gedaan op de Antwerpse beeldhouwer Jan Baptist van Hool (1769-1837). Hij leverde ook een reeks heiligenbeelden, zoals de bewaard gebleven beelden van Sint-Petrus en Sint-Paulus. Het nog altijd aanwezige doopvont van marmer kwam eveneens uit zijn atelier. Steenhouwer Nicolas-Joseph de la Lieux zou hem gehakt hebben, maar plaatwerker Jan van de Wiel (1801-?) vervaardigde het koperen deksel. Een nieuw orgel werd besteld bij de Antwerpse orgelmaker Jean Joseph Delhay (1786-1845). Voor de orgelkas leverde het beeldhouwatelier van Jan Jozef Peeters (1804-1885) – vermoedelijk als opvolger van Van Hool – engelenkoppen onder de ‘tourellen’ en bloemguirlandes. Van zijn hand is vrijwel zeker ook het Sint-Catharinabeeld, dat nu in de kapel van het Catharinagilde staat.

In 1850 gaf deken-pastoor G.W. van Someren (1802-1888) ter gelegenheid van zijn 25-jarig priesterfeest de Antwerpse, maar op dat moment in Eindhoven werkzame, beeldsnijder Jacques Verdonck (1823-1878) opdracht voor vijf beelden op de orgelkas. Die beelden van David, Gregorius de Grote, Cecilia en twee musicerende engelen zijn nog altijd te vinden aan het in 1936 vernieuwde Verschueren-orgel. In 1843 lukte het aan het kerkbestuur om de kerktoeren met vier luidklokken in eigendom van de burgerlijke gemeente over te nemen. Daarmee kwam de weg vrij voor een nieuw te bouwen kerk. In eerste instantie zocht men in 1846 contact met architect Arnoldus van Veggel (1809-1876). Hij had net daarvoor de waterstaatskerk van Erp voltooid.

Het katholiek reveil kreeg ook een impuls door koning Willem II die welwillend stond tegenover de problemen van de katholieken, maar ook door het Herstel van de Bisschoppelijke Hiërarchie in 1853. De toename van het aantal gelovigen werkte als een katalysator om oude, te klein geworden kerken uit te breiden of te vervangen door nieuwe kerken.

Omstreeks 1854 werd architect Henri van Tulder (1819-1903) om tekeningen en een begroting gevraagd, maar daar bleef het bij. De oude kerk kreeg in 1846 ter gelegenheid van het gouden huwelijk van Hermanus Antonius Boex en zijn vrouw Maria Elisabeth Smits “een kostbare nieuwe Remonstrans in gothieken stijl, naar een model bestaande in de Kerk van Venraij” geschonken. Deze werd vervaardigd door de in Eindhoven werkzame goud- en zilversmeden gebroeders Willem (1806-1881) en Antoon Hermans (1822-1897). Zij leverden in 1849 ook een zilveren godslamp als schenking van Maria van der Schoot.

Heiligenbeelden

Jan Baptist van Hool
Sint-Petrus en Sint-Paulus, 1830
Foto Laurens Mulkens

Jan Baptist van Hool
Dooptont, 1834
Deksel, 1835
Foto Peter Thoben

Hermanus Antonius Boex (1770-1845)
Kostschoolhouder en organist van 1791 tot 1841
Portret door Lambertus van den Wildenberg, 1841
EIB

Willem (Wilhelmus Theodorus) Hermans (1806-1881)
Goud- en zilversmid, kerkmeester en gemeenteraadslid van 1857 tot 1880 en wethouder van 1880 tot 1881
RHCE

Atelier Willem en Antoon Hermans
Remonstrans in gothieken stijl, 1846
Foto Peter Cox

Remonstrans, 1846
Ter gelegenheid van het gouden huwelijk Hermanus Antonius Boex & Maria Elisabeth Smits

Kroonluchter, 1870
Schenking tabaksfabrikant
Franciscus H. Raijmakers

Kroonluchter met godslamp
bij Maria-altaar, 1870
Foto Laurens Mulkens

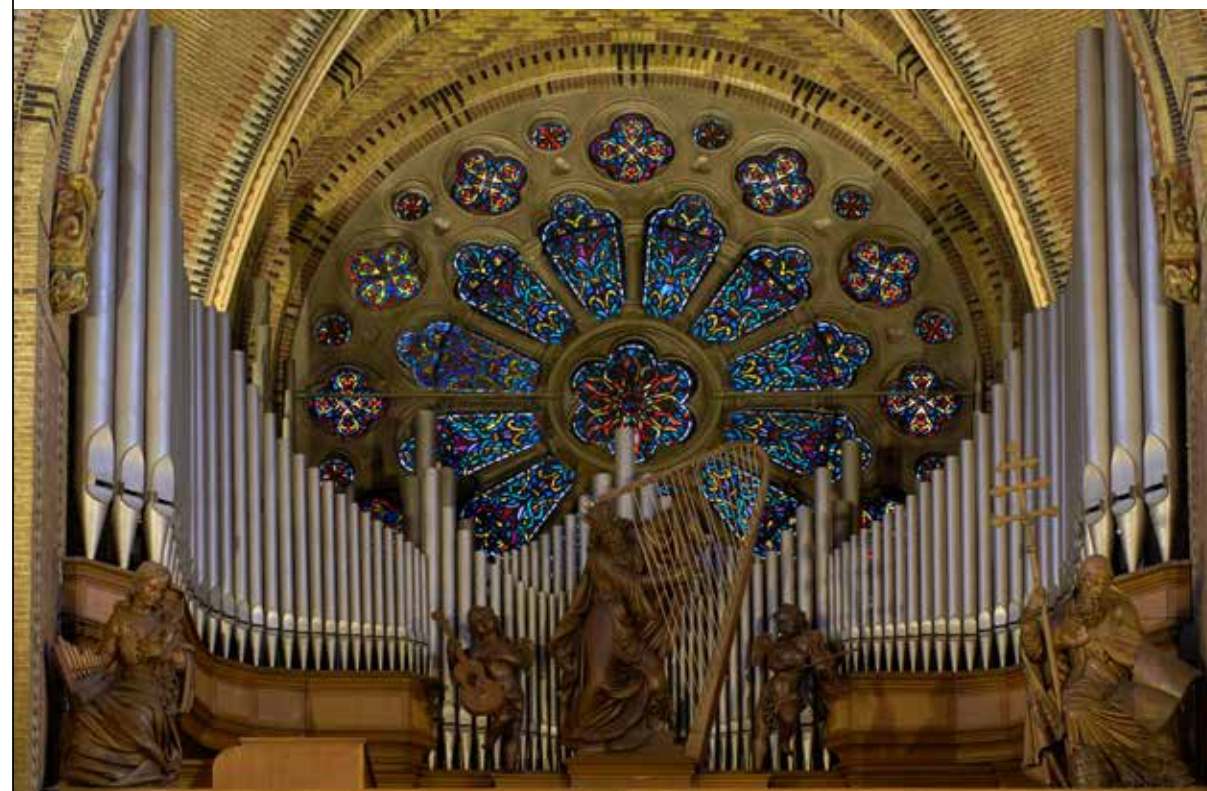
Jan Jozef Peeters
Catharinabeeld in gildekapel,
omstreeks 1840
Foto Laurens Mulkens

Beelden orgelkas, 1850
Ter gelegenheid van 25-jarig priesterfeest
deken-pastoor G.W. van Someren

Jac. Verdonck
Beeld van Cecilia en Gregorius aan orgel, 1850

Orgelfront met beelden, 1850
Foto's Peter Cox

Een nieuwe neogotische kerk

In verband met de bouwplannen werd er met ingang van 1857 niet meer begraven rondom de kerk en vonden de begravingen plaats op het katholieke deel van het kerkhof aan de Nieuwe Dijk (Vestdijk), dat in 1832 in gebruik was genomen. In februari 1858 werd Pierre Cuypers tot bouwmeester van de nieuwe Catharinakerk aangesteld. Hij ontwierp in eerste instantie een noodkerk. Nadat het kerkmeubilair overgebracht was en een kabinetorgel bij orgelmaker Frans C. Smits (1800-1876) te Reek was gehuurd, konden hier vanaf 15 oktober 1859 de diensten plaatsvinden. De overige voorwerpen uit oude kerk werden in het liefdegesticht opgeslagen. De middeleeuwse kerk werd afgebroken en de nog bruikbare bouwmaterialen werden verkocht. Er verscheen een *Vertoog door het kerkbestuur te Eindhoven over de oude en nieuwe St. Katharina-kerk aldaar*, gedrukt bij F.A. Wartenbergh (1827-1895) in Roermond. Dit vertoog had als doel om gelden bijeen te brengen om de bouw te kunnen bekostigen. In eerste ronde werd het aanzienlijke bedrag van 40.000 gulden opgehaald.

In het aanvankelijke ontwerp voor de Catharinakerk probeerde Cuypers het dictaat van Joseph Alberdingk Thijm (1820-1889) te volgen door het gebouw te oriënteren conform de beschreven symboliek in zijn boek *De Heilige Linie. Proeve over de oostwaardsche richting van kerk en autaar, als hoofdbeginsel der kerkelijke bouwkunst* (1858) en met het ‘vlugschrift’ *Geen Kerkelijke bouwkunst zonder oriëntatie: een woord tot allen die belang stellen in onzen hedendaagschen kerkbouw* (1859) deed hij er nog een schepje bovenop. In dit alternatieve ontwerp is de apsis tussen de torens met ingangen aan de oostkant geprojecteerd (zie ook bijdrage René Erven).

Aangezien het beschikbare kerkperceel geen oriëntatie toeliet, week Cuypers daar toch van af en kreeg de kerk een tweetorenfront aan de oostkant en apsis aan de westkant. Wel zit het gebouw in onderdelen vol symboliek geïnspireerd op de Franse kathedralenbouw. Zo staat de slankere linker zuiderstoren, de ‘Ivoren toren’, voor het vrouwelijke, vrede en reinheid. De rechter c.q. noordtoren, de ‘Toren van David’, staat daarentegen voor het mannelijke, kracht en sterkte.

Op 30 april 1861 legde deken Van Someren de eerste steen en vond de aanbesteding plaats. Hieraan herinnert de door Hermans in 1870 gegraveerde koperen plaat aan de achterzijde van het altaar. Hoewel aannemer Frans van den Berg van de noodkerk en sloper van de oude kerk de laagste inschrijver was, werd het werk aan Petrus Servaes Blanchemanche uit Maastricht gegund voor het bedrag van 185.000 gulden. Onder leiding van opzichter Antonius Cornelis Bolsius (1839-1874) werkten ambachtslieden enkele jaren aan de bouw.

In april 1864 werd de hoogste top van de torens bereikt. Nadat het kruis met SM-monogram, gemaakt door smid J.F. van Tuijn (1840-1890), op de zuiderstoren was gezet, konden op 3 juli 1864 op de noordtoren het vergulde kruis en de vergulde haan worden geplaatst. Het vergulde kruis werd door smid Th.J. van der Waerden (1804-1886) vervaardigd en de vergulde haan werd gemaakt door koperslager J. Mullers (1811-1879). In september kwamen de oude klokken in de noordtoren te hangen tezamen met twee nieuwe klokken geschonken door de kerkmeesters Guillelmus Smits en Willem Hermans die zich voor de bouw bijzonder hadden ingezet.

Beeld- en steenhouwer Hubert Joseph Barette (1826-1868) kwam naar Eindhoven en leverde het beeldhouwwerk aan het exterieur: fleurons, crochets op de ezelruggen, kapitelen aan de portalen en gargouilles (dit zijn spuwers) aan de portalen en konterforten. Ook kreeg hij opdracht de kapitelen van het kerkinterieur met florale ornamenten naar ontwerp van Cuypers te bekappen. Verder is er sprake van “het digtmaken der triforiums” met 69 panelen, “waarvoor de Heer Barette die wil vullen met Zandsteen bekapt met figuur volgens teekening van den Opzigter Bolsius”. Hoewel aan Barette de opdracht hiervoor verleend werd, werden ze toch van beschilderde gordijnen voorzien. Beeldhouwer Antonius Brams (1834-1872) kreeg opdracht van A.P. Hermans-Smits voor het Madonnabeeld aan de trumeau van het hoofdportaal (1866) en voor het Catharinabeeld in de topgevel, terwijl de engelenbeelden ernaast door deken Van Someren werden bekostigd. Al deze beelden zijn in 1980 door kopieën vervangen van de hand van Anton Geerlings en Toon Grassens. Nadat het originele trumeaubeeld van Antonius Brams in 1984 van de sokkel getrokken was en in 1989 door een kopie van Grassens vervangen is, bevindt het zich in de collectie van Eindhoven Museum. Het is tot 2021 te zien in het Stedelijk Van Abbemuseum, als onderdeel van de expositie *The Making of Modern Art*.

In het interieur kwamen 14 gebrandschilderde glasramen uit het Roermondse atelier Frans Nicolas (1826-1894). Ze werden betaald door Van Someren, L.P. Raijmakers, de Erven Smits van Oijen en leden van Sint-Vincentius- en Sint-Elisabethvereniging. Het hoogaltaar naar ontwerp van Cuypers werd in het atelier Cuypers-Stoltzenberg uitgevoerd. Het werd “opgericht door geheime bijdragen der weleerwaardige heeren pastoors, kapelaans en geestelijken uit deze stad herkomstig” zoals de andere koperen gedenkplaat op achterzijde van het altaar vermeldt.

Op 29 juni 1867, gedenkdag van het 18de eeuwfeest van de H. Petrus en H. Paulus en heiligverklaring van de Martelaren van Gorcum, las Van Someren de allereerste Heilige Mis in de nieuwe kerk. Daarbij werd hij geassisteerd door kapelaan Joannes van Iersel en (laatste) rector Norbertus Baekers van de Latijnse School. Op 5 augustus 1867 vierde Van Someren, dat hij 25 jaar geleden naar Eindhoven was gekomen als opvolger van deken-pastoor W.J. Suijs. Hij werd overladen met geschenken voor zijn nieuwe kerkgebouw. Zelf kreeg hij een bidstoel van de zusters van het liefdegesticht aangeboden.

Op 11 september 1867 vond de officiële inwijding van de kerk plaats door mgr Joannes Philibertus Deppen en tezamen met in Eindhoven geboren geestelijken droeg de Bossche bisschop mgr Joannes Zwijsen de pontificale Heilige Mis op. Dagblad *De Tijd* onder hoofdredactie van de geboren Eindhovenaar Judocus Smits (1813-1872) doet positief verslag: “... [de kerk] niet slechts een sieraad is voor Eindhoven maar zelfs voor het gansche bisdom en voor geheel Nederland. Er behoort moed toe, om zulk een arbeid te ondernemen en tot stand te brengen. Maar als aller handen zich vereenigen, en niemand aan zijn taak te kort schiet, dan kan men met een architect als Cuypers een monument stichten, dat het verste nageslacht bewonderen zal.”

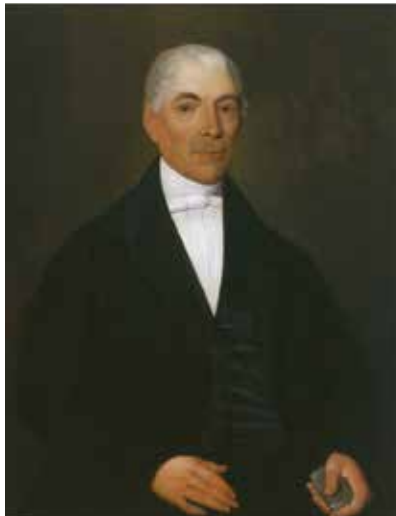
Lib. 3. de. Hæreticis Excommunicatione.

[illegible]

Bouw Sint-Catharinakerk
1864, RHCE

Leonardus Petrus Raijmakers (1788-1872)
Portret door Lambertus van den Wildenberg, ca 1850
CEM

Frans Nicolas
Sint-Sebastiaanraam,
geschonken door
L.P. Raijmakers
RHCE

Gerardus Waltherus van Someren
(1802-1888)
Deken-pastoor
CPT

Eerste steenlegging, 30 april 1861
Deken-pastoor Gerardus Waltherus
van Someren & Antonius Petrus Hermans

Antoon (Antonius Petrus) Hermans
(1822-1897)
Goud- en zilversmid,
kerkmeester en
amateurschilder
CPT

Antoon P. Hermans
Plaquette eerste
steenlegging, 1870
Foto Peter Thoben

Hubert Joseph Barette
Gargouilles c.q. spuwers
aan facade
Foto Peter Thoben

Antonius Brams
Madonnabeeld origineel (links)
Replica door Toon Grassens
(rechts), 1989
RCE

Bidstoel
Geschenk van de zusters van het
liefdegesticht aan G.W. van Someren, 1867
Foto Laurens Mulkens

Atelier Cuypers-Stoltzenberg
Hoofdaltaar Sint-Catharinakerk,
1867
Foto Laurens Mulkens

Antoon P. Hermans
Koperen plaat m.b.t. stichting
van het hoofdaltaar, 1870
Foto Peter Thoben

Een rijke aankleding door vrijgevigheid

De kerk moet er tamelijk kaal uitgezien hebben. In de decennia daarna schonken aan de kerk gelieerde instellingen en kapitaalkrachtige parochianen een deel van de aankleding. Gedurende jaren werd de kerk steeds rijker aangekleed met glas-in-loodramen, schilderijen, altaren, biechtstoelen, beelden, kandelaars, koperen lichtkronen, vaatwerk en paramenten. Zo kwamen de muurschilderingen in vier taferelen met het leven van de H. Vincentius en het leven van de H. Elisabeth van Thüringen in de nissen onder de roosramen in het transept tot stand dankzij de parochiale Sint-Vincentiusvereniging en Sint-Elisabethvereniging.

Tabaksfabrikant Frans H. Raijmakers (1815-1870) schonk in 1870 twee lichtkronen met godslamp voor het Maria- en Joseph-altaar en twee koperen kandelaars met zeven armen. Kerkmeester Antoon Hermans schonk in 1871 de deur van het tabernakel, maar ook twee stellen koperen kandelaars bij gelegenheid van het huwelijk van zijn enige dochter Anna Hermans met Henri van Kol “om den Zegen Gods over het huwelijk te bekomen”. Deze waren vervaardigd of geleverd door koperslager Franciscus Cornelius van den Bosch (1840-na 1900) – zoon van koperslager Adriaan Jan van den Bosch (1797-1867) uit Udenhout –, die getrouwd was met zus Petronella Henrica Hermans (1829-1900).

In 1873 kwam de triomfbalk met Johannes en Maria onder het kruis en de personificaties van Ecclesia en Synagoge boven het presbyterium gereed dank zij een schenking van fabrikant Martinus van Agt (1816-1885). In 1875 werd er een kruisweg van 14 staties door Joseph Lückner (1821-1900), werkzaam van 1863 tot 1892 bij Cuypers-Stoltzenberg, aan de wanden van de zijbeuken ingezegend. Vrijwel alles was afkomstig uit het atelier Cuypers-Stoltzenberg te Roermond. Hendrik van der Geld (1838-1914) uit 's-Hertogenbosch maakte “het fraaije beeld” van de H. Theresia, dat werd geschonken door de ‘edele’ dames Theresia en Emilia Smits van Oijen.

Van der Geld vervaardigde eveneens het gepolychromeerde stenen St. Antoniusbeeld tegen de vieringpijler in 1882 in opdracht van Antoon Hermans “wiens edel kunstgevoel niet kon verdragen, dat zijn heilige Patroon niet in den stijl der kerk was”. In 1879 en 1880 kwamen er glas-in-loodramen uit het atelier van Jean Baptiste Capronnier (1814-1891) te Brussel bij de altaren van Maria en Joseph en nieuwe altaren van St. Jan en H. Hart van Jezus.

Wanneer de grote Georgeklok uit 1698 barst en niet gerepareerd kan worden, werden er – met ‘vergieten’ van de oude – zes nieuwe klokken bij Petit & Fritsen te Aarle-Rixtel besteld. In 1881 volgde een nieuwe preekstoel passend bij de neogotische stijl van Cuypers. De oude ging vervolgens naar de St. Gertrudiskerk in Maarheeze. Opvallend is dat de nieuwe preekstoel uit Atelier Cuypers-Stoltzenberg niet werd geschonken, maar uit de kas van het kerkbestuur werd betaald. Het voetstuk bestond uit vier oudtestamentische figuren Jeremias, David, Ezechiël en Mozes en rond de kuip zijn de scènes van Bergrede van Christus en Prediking van Petrus weergegeven. Met een rijk bewerkte deur en balustrade van verguld smeedijzer kon deze preekstoel afgesloten worden. Er boven hing een klankbord met een Latijnse tekst op de rand, die luidt: Et accedens Jesus est eis dicens. Data est mihi omnis potestas in coelo et in terra. Euntes ergo docete omnes gentes baptisantes in nomine Patri et Filii et Spiritus Sancti, en in vertaling:

En naderbij komend zei Jezus tot hen. Mij is alle macht gegeven in de hemel en op de aarde. Gaat derhalve en onderricht alle volken, hen dopende in de naam van de Vader, de Zoon en de Heilige Geest (zie ook bijdrage René Erven).

**Interieur
Catharinakerk**
prentbriefkaart
drukkerij Gestel
CJS

De monumentale communiebank van koper en marmer was een geschenk van burgemeester J.Th. Smits van Oijen en zijn echtgenote J.H. Heere bij hun zilveren huwelijksfeest op 12 mei 1882. Als tegenhanger van de preekstoel schonk bierbrouwster Adriana A. Smits-van Son van de Oranjeboom een beeldengroep van de Heilige Familie. Een opvallende schenking in hetzelfde jaar meldt het parochiememoriaal, namelijk de bruidsjurk van Cornelia P.J.A. van Moll na haar huwelijk met notaris Josephus Johannes Fens (1846-1917), “waarvan een zeer net wit Kasuifel is vervaardigd, hetwelk bij voorkeur gebruikt wordt bij trouwpartijen”.

Het Catharinabeeld en de twee engelen met tekstbanden “Ecclesia Patrona ora pro nobis” (vertaling: Patrones van de kerk bid voor ons) uit 1883 uit het atelier Cuypers-Stoltzenberg hebben de tijd ongeschonden overleefd, in tegenstelling tot het merendeel dat door dit atelier is gerealiseerd. Ze waren een geschenk van wijnhandelaar Jan Boex en zijn vrouw Marie Willems ter gelegenheid van de Eerste H. Communie van hun oudste dochter. Het vormde inwendig een antwoord op de eerdere beeldengroep in de topgevel van het exterieur.

Er volgen meer beelden en Antoon Hermans liet nogmaals twee stellen koperen kandelaars bij koperslager Van den Bosch in Udenhout maken, nu bij gelegenheid van het koperen huwelijksfeest van zijn dochter. Achter het hoogaltaar verscheen in 1890 op vier panelen de geschiedenis van Catharina van Alexandrië, die bij Cuypers-Stoltzenberg werd geschilderd. Zilversmid Henricus Adolphus van den Bichelaer (1830-1905) gaf bij de eerste communie van zijn zoon zilveren ampullen op schenklad met het meesterteken van Van Gardinge & Manders.

Bij het zilveren huwelijk van Hendrikus Judocus van der Velden en Elisabeth Antonia Wilhelmina Boex kreeg de kerk in 1894 een zilveren wierookvat cadeau gemaakt door goud- en zilversmid Willem Manders (1848-1903).

Antoon P. Hermans
Processiekrans, 1873
Foto Peter Cox

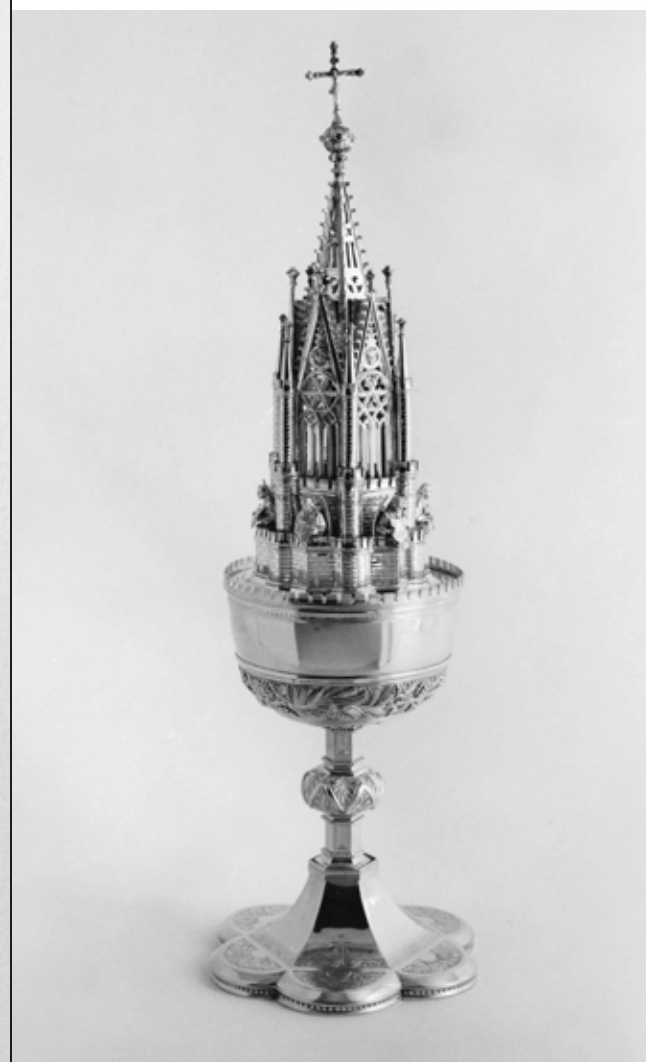

Wierookvat en scheepje, 1886
Ter gelegenheid van de zilveren bruiloft
van Hendrikus Judocus van der Velden &
Elisabeth Antonia Wilhelmina Boex

Henk (Hendrikus Judocus)
van der Velden, 1842-1911
RHCE

Wilem Manders
Wierookvat en scheepje,
1886
Foto Peter Cox

Briefhoofd c.q. reclame Fabryk in Zilver-Werken
van zilversmid Willem Hermans, Drukker A. G. van Dijk
RHCE

Antoon P. Hermans
Ciborie met torendeksel, 1867 Geschenk van Eindhovense
priesters bij zilveren pastoorsjubileum G.W. van Someren
Foto Peter Cox

Antoon P. Hermans
Harmonisdche schel,
1867 Schenking
Kerk- en Armbestuur
bij zilveren
pastroorsjubileum
G.W. van Someren
Foto Peter Cox

Johannes Theodorus Smits van Oijen
(1823-1898) in 1868
Burgemeester van Eindhoven van 1853 tot 1885
RHCE

Johanna Hendrika Smits van Oijen-Heere
(1834-1914)
Postuum portret uit 1930 door Georg Guequier
(1878-1957)
RHCE

Communiebank, 1882 Geschenk van burgemeester J.Th. Smits van Oijen en echtgenote

Atelier Cuypers-Soltzenberg
Communiebank, reliëf links met Offer van
Melchisedek en reliëf rechts met Mannaregen, 1882
CPT

Priesterkoor
Versiering priesterkoor ter
gelegenheid van inhuldiging
koningin Wilhelmina, 1898
CPT

Kerkmeester Jan van Lieshout en zijn eega Joanna Spoorenberg gaven in hetzelfde jaar goud- en zilversmid Driekske van Gardinge (1840-1930) opdracht het hoogaltaar te verfraaien met een expositiekroon van koper, dat eerst zwaar verzilverd en daarna zwaar verguld is. En, het altaar werd opnieuw gepolychromeerd.

Voor op het altaar schonken Jan Boex en Marie Willems zes bijpassende koperen verzilverde en daarna vergulde kandelaars, door Willem Manders vervaardigd. In 1894 waren er plannen om apostelbeelden in transept en middenbeuk te plaatsen, gemaakt door beeldhouwer Jan Custers (1867-1942), die in juli 1893 zijn atelier voor christelijke beeldhouwkunst aan de Geldropseweg was gestart. Men kwam niet verder dan zes apostelbeelden en een Willibrordus. Het overlijden van Antoon Hermans op bedevaart naar de Kapel in 't Zand te Roermond op 29 augustus 1897 betekende een groot verlies. In de notulen van het kerkbestuur staat te lezen: “de Zeer Eerw. Heer Deken [brengt] een woord van lof aan de verdiensten die de overledene zich in zijne betrekking vergaderd heeft, vooral tot opluistering van de Parochiekerk.”

Met kerstmis 1898 schonk de familie Adolph John Mignot-Smelt “twee prachtig koperen lustres die zwaar verzilverd en daarna puik verguld zijn” van de hand van Willem Manders. Het gouden echtpaar boekhandelaar Martinus van Piere en zijn vrouw Catharina van den Broek gaf in 1898 “een zeer schoon koperen wierookvat, zwaar verguld”, vervaardigd door Driekske van Gardinge. Vanaf 1908 werden er een nieuwe reeks gebrandschilderde ramen met patroonheiligen van de schenkers in de kerk geplaatst. Al deze ramen werden door de firma E. Löhner van Franz Eduard Löhner (1853-1918) te Utrecht gemaakt, waarbij de kerk het plaatsen betaalde.

Omdat het Delhaye-orgel niet langer te restaureren bleek, werd geopteerd voor de aanschaf van een nieuw orgel. Op advies van dr Wences Kerssemakers en na offerte van drie orgelbouwers kreeg de firma L. Verschueren uit Heijthuisen de opdracht. Het nieuwe orgel met hoofd- en altaarorgel met 71 registers, werd door deze firma geleverd en op 8 november 1936 ingezegend en ingespeeld. Het orgelfront ontwierp stadsarchitect en kerkmeester Louis Kookken (1867-1940). Hij gaf de oude beelden van Jacques Verdonck een in het oog springende plaats. In de oorlog raakte met name het altaarorgel zwaar beschadigd en na grondige restauratie kon het in 1950 weer in gebruik genomen worden. In 1990-91 is nogmaals een grootscheepse renovatie noodzakelijk en in 2017 kreeg het weer een grote onderhoudsbeurt door Orgelbau Johannes Klais uit Bonn.

Ook werd het transeptorgel uit de Gerardus Majellakerk, dat van 1954 tot 2007 in de Don Boscokerk dienst had gedaan, door Nico van Duren uit Oijen overgebracht naar het zuidtransept van de Catharinakerk. Het orgel met zijn rijk gesneden barokke orgelkas uit 1667 was voor de kerk van H. Jacobus de Meerdere in het Belgische Gits gebouwd, maar in 1873 door orgelbouwer Frederik Ureel (1820-1907) uit Poperinge geheel vernieuwd met gebruikmaking van de oude orgelpijpen, waarna in 1880 Charles-Louis Demazière (1833-1899) het pedaal vernieuwde. Van 1895 tot 1923 stond het in het Antoniusklooster in Kortrijk en deed vervolgens na aanpassingen dienst als salonorgel bij particulieren, voordat het bij orgelbouwer Verschueren in Heijthuisen terecht kwam en vervolgens in Eindhoven.

Eigenlijk kwam alles dank zij de vrijgevigheid van kapitaalkrachtige parochianen en hun familie tot stand. Met name de nazaten van de textielfamilie Smits, later Smits van Oijen, en van de bierbrouwersfamilie Smits van de Oranjeboom en geparenteerde families Baekers, Boex, Hermans, Raijmakers, Van de Ven etc. maakten zeer veel financieel mogelijk. Ook de families Van Agt, Van den Bichelaer, Van Dijk, Grote, Van Lieshout, Van Mierlo, Spoorenberg, Van der Velden, etc. behoorden tot de gulle gevers.

Familie Smits

Adriana Antonia Smits-van Son
(1815-1882)
Brouweres
RHCE

Johannes Henricus Smits
(1815-1869) in 1868 Brouwer en
gemeenteraadslid van 1851 tot 1869
RHCE

Judocus (Josse Antoin) Smits
(1813-1872) Priester en
hoofdredacteur van *De Tijd*
geheugenvannederland.nl

Antonius Willebrordus Smits
(1819-1881) in 1868
Wijnhandelaar en gemeenteraadslid
van 1859 tot 1881
RHCE

Henri (Hendrikus Johannes) Smits
(1848-1916)
Brouwer en gemeenteraads-lid van
1889 tot 1908 en van 1911 tot 1916
RHCE

Hubert (Hubertus Johannes Arnoldus) Smits (1850-1923)
Brouwer
RHCE

**Catharina en engelen
presbyterium, 1883**
Geschenk van Jan Boex & Marie Willems

Atelier Cuypers-
Stoltzenberg
Catharina en engelen
presbyterium
Foto Peter Cox

Franciscus Boex (1804-1883)
Bierbrouwer en later wijnhandelaar
RHCE

**Marie (Maria Arnolda Carolina) Willems (1839-1916)
en Jan (Johannes Franciscus) Boex (1839-1908)**
Wijnhandelaar
RHCE

Eindhovense burgerij

Rijke aankleding door vrijgevigheid

Martinus van Agt (1816-1885)
Textielfabrikant
RHCE

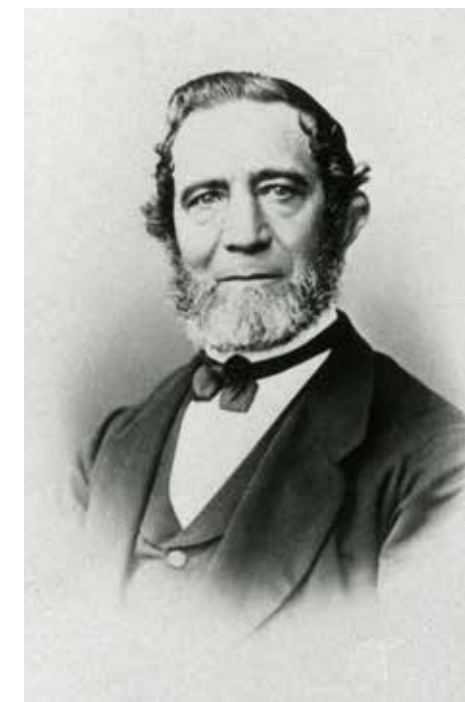
Jan (Joannes) van Lieshout (1836-1919)
Wethoud er van 1888 tot 1909 en mecenas
RHCE

**Hendrikus of Driekske van Gardinge
(1840-1930) Edelsmid**
RHCE

Arnoud (Arnoldus) van de Ven (1827-1900)
Apotheker, rentenier en voorzitter van
de Sint-Vincentiusvereniging van 1858 tot 1900
RHCE

Johannes Wilhelmus van der Velden (1817-1888)
Fabrikant, gemeenteraadslid van 1863 tot 1888,
wethouder van 1882 tot 1888 en lid van provinciale staten
RHCE

Herinrichting na vernielingen tijdens WOII

Na het Sinterklaasbombardement (1942) werd een noodkerk in het magazijn van de firma Bemelmans aan de Kerkstraat ingericht en vele objecten uit de kerk werden elders ondergebracht. Op 19 september 1944 brandde de noodkerk uit en gaan de voorwerpen uit de kerk – en ook van Museum Kempenland – verloren die bij sigarenfabriek Van der Putt & De Vlam aan de Smalle Haven waren opgeslagen. Zo ook de kruiswegstaties van Joseph Lückner. De zieke deken Jos Maas (1876-1946) werd in april 1945 opgevolgd door deken-pastoor Hubertus Franciscus Heezemans (1889-1964).

Met voortvarendheid pakte hij het herstel van de kerk aan samen met restauratiearchitect Kees de Bever (1897-1965). Nadat priesterkoor en kooromgang met plaatmateriaal afgeschut waren, werd de kerk gedeeltelijk op 29 augustus 1945 heropend. Zo liet hij de oude geschilderde kruiswegstaties uit zijn vorige parochie, de Sint-Janskerk te Waalwijk, overkomen. Deze kerk had in 1941 een nieuwe kruisweg in terracotta van de hand van Charles Eyck (1897-1983) gekregen. Met Allerzielen 1945 werd die plechtig 'opgericht'. De kruisweg werd geschilderd in 1842-43 door Jacobus van Dijck (1817-1896) – uit Waalwijk geboortig – ten tijde dat hij aan de Antwerpse academie studeerde. Zijn medeleerling Joseph Dehoy heeft in ieder geval twee staties geschilderd, die hij gesigneerd heeft met 'Dehoy 1842'.

In oktober 1947 werd de kerk weer helemaal in gebruik genomen. De glas-in-loodramen boven de deuringangen met Acht Zaligsprekingen, Barmhartige Samaritaan en St. Christoffel, waarvoor glazenier Pieter Wiegersma (1920-2009) bij het 75-jarig bestaan in 1942 opdracht had gekregen, zijn dan aangebracht. De vensters van de lichtbeuk in het middenschip hebben decoratieve ramen naar ontwerp van Toon Ninaber van Eyben (1896-1977) gekregen. Drie ramen met Kruisiging, Verrijzenis en Hemelvaart in de middelste kapel van de kooromgang van Charles Eyck (1897-1983) zijn geplaatst. Omdat Heezemans en Eyck elkaar goed kennen, is het niet verwonderlijk dat Eyck ook in Eindhoven aan de slag gaat.

Nieuwe luidklokken werden bij Klokkengieterij Eijsbouts-Lips te Asten gegoten en op 10 april 1949 ingezegend, aangezien de klokken in januari 1943 door de Duitsers waren weggehaald. De gekalligrafeerde oorkonde door Karel Vermeeren (1912-1998) achter in kerk herinnert hieraan. Vanaf 1987 krijgen deze luidklokken gezelschap van de Philipsbeiaard bestaande uit 61 klokken. Als geschenk van het personeel bij het 75-jarig bestaan van Philips is deze beiaard door de Koninklijke Eijsbouts Klokkengieterij te Asten op 23 september 1966 in een speciale klokkentoren bij het Evoluon gehangen. Daarom hebben alle klokken het opschrift 'Eijsbouts goot mij voor het Philipspersoneel in Nederland'. Vanwege bouwtechnische problemen moest de klokkentoren bij het Evoluon worden afgebroken en omdat een beiaard zijn klanken beter over het centrum van de stad kan uitspreiden, werd besloten om de beiaard in de noordtoren van de Catharinakerk op te hangen, waardoor de vier luidklokken naar de zuidtoren verhuisden. De tekstplaqueette in het rechterportaal herinnert aan deze overbrenging.

Pieter Wiegersma

Raam Zeven Zaligsprekingen, 1942

Foto Peter Cox

Sint-Catharinakerk
Na bombardement 6 december 1942
RHCE

Jan Custers (vermoedelijk)
Fragment Apostelkop, omstreeks 1894
CEM

Joseph Dehoij

Kruiswegstaties: ontmoeting met
Veronica en ontmoeting met
moeder en kinderen, 1842

Foto's Laurens Mulkens

Reimond Kimpe

Ramen voormalige Sacramentskapel, 1948

Foto Peter Thoben

Toon Ninaber van Eijben

Decoratief raam in lichtbeuk
van middenschip, 1947

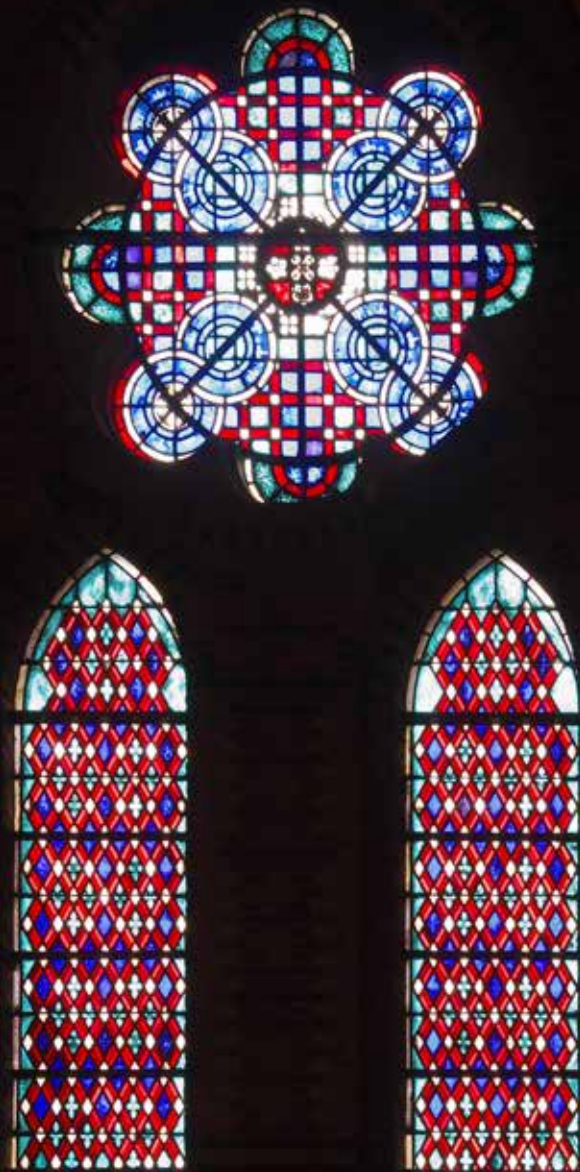
Foto Han Hatjema

Calvarieberg

Oorspronkelijk uit bezit van Maria van Agt
afkomstig, begin 16de eeuw

Foto Laurens Mulkens

Het Franse Catharinabeeld uit vijftiende of zestiende eeuw kreeg na aankoop in een hardstenen omlijsting in de noordelijke zijbeuk een plaats. De verloren gegane emailen icoon van Onze Lieve Vrouw van Altijddurende Bijstand door Nico Witteman (1900-1982) werd in 1953 vervangen door een nieuwe van de hand van Joan Collette (1889-1958) uit Nijmegen. Ter aankleding van de kerk kwam een groot schilderij met Aanbidding van de herders in het noordelijke transept terecht – toegeschreven aan de in Utrecht werkzame Abraham Cornelisz. Bloemaert (1564 of 1566-1651). Een laatmiddeleeuwse calvariegroep kreeg door toedoen van dr. Hendrik Wiegersma uit Deurne, de vader van glazenier Pieter Wiegersma, een plek bij een vieringpijler. Volgens de overlevering was die eertijds eigendom van de ongehuwde Maria Elisabeth van Agt (1821-1916), een zus van kerkmeester Martinus van Agt.

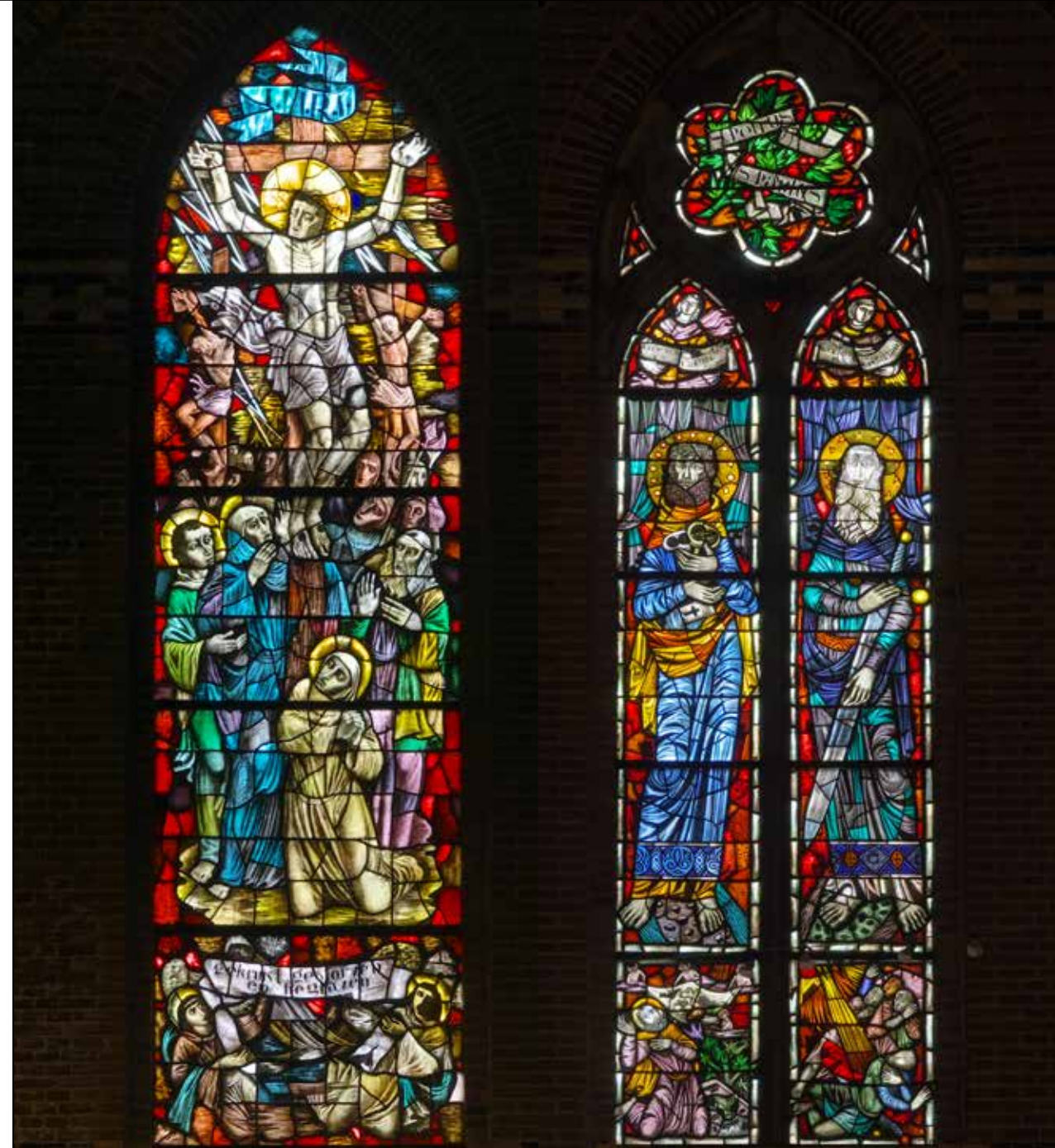
Kees de Bever ontwierp moderne zijaltaren. In 1953 op de plaats van het altaar van het H. Hart van Jezus kwam een Maria Goretti altaar met een reliëf van Maria Goretti door Hugo Brouwer (1913-1986). Het Maria-altaar en een Jozef-altaar met gepolychromeerde beelden in gebakken keramiek van Charles Eyck kwamen tegen de westelijke transeptmuur te staan en werden tezamen met vier communiebanken geschonken door de parochianen bij gelegenheid van het 40-jarig priesterfeest van deken Heezemans.

De voormalige catechismusruimte werd na de oorlog tot Sacramentskapel verbouwd met ramen van Reimond Kimpe (1885-1970). Deze was alleen toegankelijk vanaf de Kerkstraat. In 1963 werd deze geopend naar de kerk. Sinds 2007 presenteert het Catharinagilde Eindhoven Stad zich in deze ruimte. Het H. Hartbeeld in geglaazuurde keramiek tegen een zuil bij het Maria-altaar door Charles Eyck en het kruisbeeld door Leo Jungblut (1893-1974) uitgevoerd bij Sint-Joris te Beesel in de kooromgang dateren uit 1954.

Bij de modernisering die Heezemans en architect De Bever voorstonden, bood de firma Mignot & De Block bij haar 100-jarig bestaan in 1958 een nieuwe preekstoel aan naar ontwerp van De Bever met een duif die door familielid, beeldhouwer Willy Mignot (1915-1972) gemodelleerd zou worden. Tot uitvoering kwam het niet, maar de neogotische preekstoel verdween wel naar de kelder (zie ook bijdrage René Erven).

Tot de belangrijkste naoorlogse kunstuitingen behoren de glas-in-loodramen, die zijn aangebracht nadat het bombardement van 1942 alle ramen had vernield. Voor het iconografische programma van de beglazing maakte hoogleraar Frits van der Meer al in juli 1943 een opzet die in belangrijke mate werd gevolgd. In fasen kwamen de nieuwe glas-in-loodramen tot stand.

De jonge kunstenaar Pieter Wiegersma ontwierp de ramen boven de ingangen, maar mocht in 1961 ook het grote roosraam achter het orgel, het Catharinaraam, maken. Na de drie ramen in de middelste kapel van de kooromgang leverde Charles Eyck in de Limburgse picturale stijl met de toepassing van grisaille kartons, die door het glasatelier Flos te Tegelen werden uitgevoerd. In 1951 kwamen de ramen van Eyck in de andere kapellen van de kooromgang gereed met Johannes de Doper, Mozes, de evangelisten Johannes, Lucas, Marcus en Mattheus, Petrus en Paulus, als ook het roosraam en lancetramen van het zuidtransept met Jersaia, Jeremia, Daniël en Zacharias en die van het noordtransept met Perzische, Lybische, Cumaanse en Europese sibillen c.q. profetische vrouwen. Ook de abstract-decoratieve rozetramen in de oostelijke lichtbeuk van zuid- en noordtransept werden door Eyck gerealiseerd. In 1954 kwam zijn laatste raam voor de kerk gereed, namelijk het Mariaraam met acht scènes uit haar leven.

Charles Eyck
Kruisiging
Middelste straalkapel in priesterkoor, 1948
Foto Han Hatjema

Charles Eyck
Petrus en Paulus
Rechter straalkapel in priesterkoor, 1951
Foto Han Hatjema

Charles Eyck
 Vier ramen met sibillen c.q. profetessen in noordtransept, 1951
 Foto Han Hatjema

Kees de Bever en Charles Eyck
Maria-altaar, 1954
Foto Laurens Mulkens

Kees de Bever en Charles Eyck
St. Jozefaltaar, 1954
Foto Laurens Mulkens

Kees de Bever
Ontwerptekening voor
nieuwe (niet uitgevoerde)
preekstoel, 1959
RHCE

Frits van Bergeijk
Celebratiealtaar, 1982
Foto Laurens Mulkens

Nadat Hugo Brouwer (1913-1986) zich in 1952 in Nuenen had gevestigd, ontwierp hij in 1953 als eerste het halfhoge raam met een voorstelling van het doopsel, waar vroeger de doorgang naar de doopkapel was. Het werd door kapelaan W.P.A.M. van Miert geschonken uit dankbaarheid dat hij de oorlog, weliswaar gewond, had overleefd.

Het Sint-Josephraam van Brouwer uit 1954 werd door de Katholieke Arbeiders Beweging bekostigd en sluit qua indeling met acht scènes uit het leven van de Heilige Jozef, maar ook qua picturale opvatting met gebruik van grisaille, aan bij de ramen van Eyck. Het is het eerste in Nederland uitgevoerde raam in Dantziger glas en werd in 1956 geplaatst.

Ter gelegenheid van het 12,5-jarig jubileum van Heezemans als deken-pastoor van Eindhoven op 6 oktober 1957 werd een serie heldere ramen met stevige lijnvoering en minder grisaille geschonken door parochianen, instellingen zoals RK Armbestuur en bedrijven zoals Coöperatieve Centrale Boerenleenbank, Van Hout Ververgaard, NV Philips Gloeilampenfabrieken en M.F. van Piere. Zes ramen met de Apocalyps, de Apostolische successie, de Sacramenten, de Viering van dood en verrijzenis, de Prediking en de Parousia in de noordelijke zijbeuk en de oostwand van het noordtransept, evenals het raam met de Boom van Jesse in de zuidwand van het zuidtransept dateren uit 1957, terwijl de ramen met de Schepping, de Zondeval, het Verbond met ark van Noach en offer van Abraham, de Wetgeving op de berg Sinaï in zuidelijke zijbeuk en de oostwand van het zuidtransept uit 1958 dateren.

Voor zijn emeritaat gaf deken Heezemans Hugo Brouwer nog opdracht zeven abstracte ramen in de lichtbeuk van het priesterkoor en de lichtbeuk van het westelijk transept te ontwerpen, als tegenhanger van de abstracte rozetten van Eyck uit 1951 in de tegenoverliggende lichtbeuk. Ze werden door de kunstenaar “een gedicht in kleuren” genoemd, met als bindend thema: een ‘Te Deum’. Het zijn de glas-in-loodramen die pracht en sfeer aan het Catharinakerk geven. Ze reflecteren de veranderingen in de glas-in-loodkunst na de oorlog, waardoor die een bijzonder bijdrage leveren aan de aankleding van dit monumentale kerkgebouw.

Het Tweede Vaticaans Concilie (1962-1965) resulteerde tot liturgische vernieuwingen en leidde tot een versobering in de aankleding van kerken. Communiebanken, biechtstoelen en beelden verdwenen of werden ontdaan van hun polychromering (‘afgeploegd’). Deze versobering, op sommige plaatsen zelfs een kaalslag, wordt vaak ‘tweede beeldenstorm’ genoemd. Het leidde ook tot een versobering in de Catharinakerk. Zo overleefde de eerder genoemde expositietroon van Driekske van Gardinge de Tweede Wereldoorlog, maar moest na de tweede beeldenstorm alsnog het veld ruimen. Sinds het Tweede Vaticaans Concilie leest de priester de H. Mis met zijn gezicht naar de gelovigen. Na een eerste opstelling kwam er in 1982 het huidige houten altaar naar ontwerp van architect Frits van Bergeijk (1929-2016). Boven dit altaar hangt sinds de jubileumviering op 3 september 2017 een moderne lichtkroon, een geschenk van het Catharinagilde Eindhoven Stad.

De Catharinakerk is sinds 15 augustus 1972 een rijksmonument. Een monument dat dank zij de vrijgevigheid van parochianen en in bijzonder van kapitaalkrachtige notabelen tot stand is kunnen komen. Zij hebben uit ‘laevenisse van de ziel’ met fundaties en objectgerichte financiële schenkingen veel, zo niet alles mogelijk gemaakt. Het kerkgebouw en (vroegere) inventaris moet dan ook gezien worden als symbool van het zich emanciperende katholicisme en de typisch burgerlijke cultuur in de negentiende eeuw.

Hugo Brouwer

Abstract raam boven priesterkoor, 1964

Foto Peter Cox

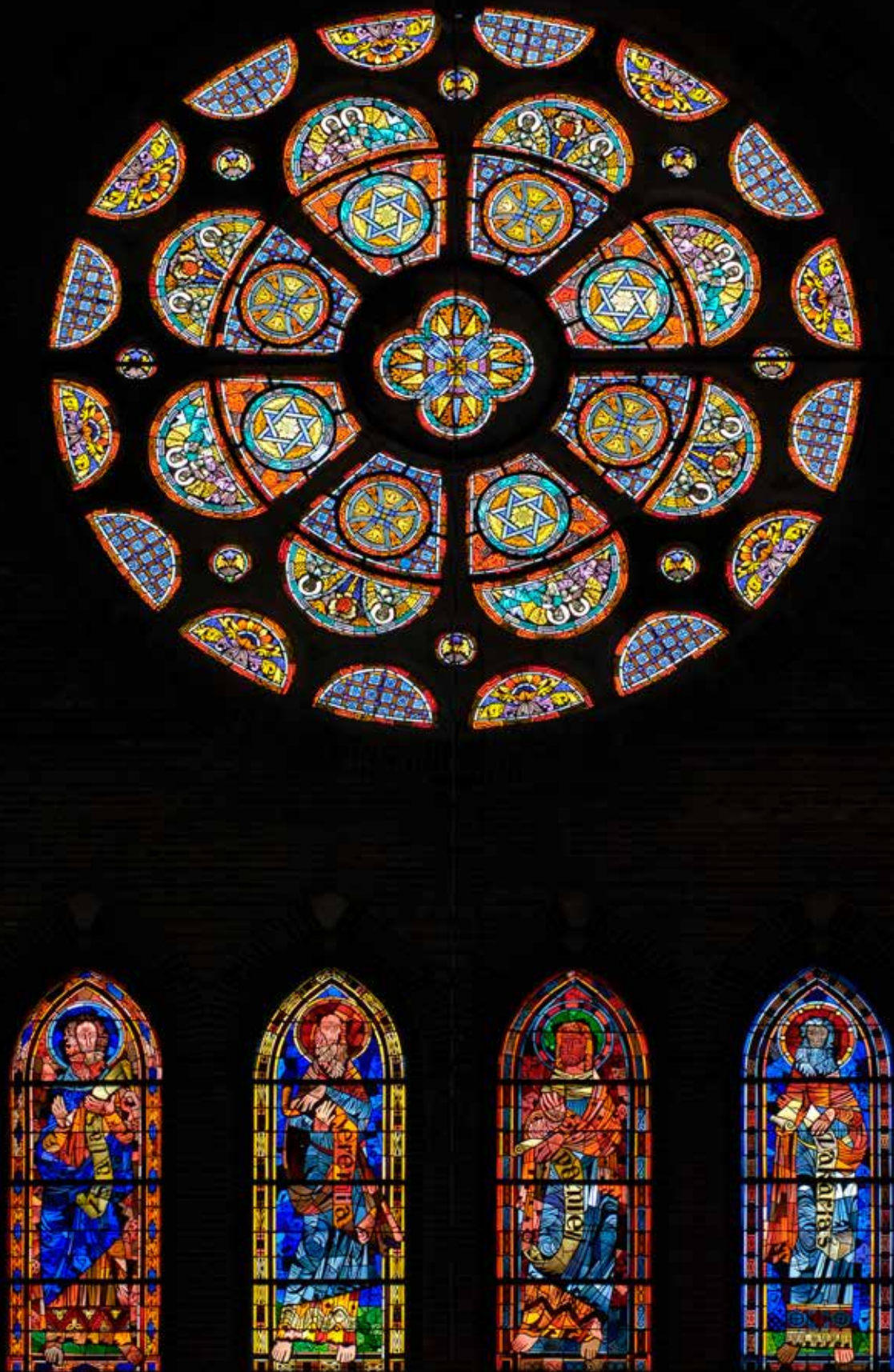
Hugo Brouwer
Ramen Apocalyps, Prediking
en Sacramenten, 1957
Foto's Peter Cox

Hugo Brouwer
Zondeval of Verdrijving uit
het paradijs, 1958 (links)
Foto Norbert van Onna

Jac.H.J. Wijnhoven
Stralenmonstrans, 1951
Foto Peter Cox

Jan H.M. Noyons
Monstrans, 1959
Foto Peter Cox

Een onzeker toekomstperspectief?

De verder voortschrijdende ontkerkelijking, met name sinds de jaren zestig, en de leegloop van bewoners c.q. parochianen in de binnenstad zorgen ervoor dat grote kerkgebouwen, zoals de Sint-Catharinakerk, alleen nog in stand gehouden kunnen worden door de overheid. Kerkgenootschappen hebben geen gelovigen en dus geen geld meer. Dat is de reden, dat het parochiebestuur op 10 december 1974 de Sint-Catharinakerk aan de gemeente Eindhoven overdroeg met de afspraak er nog 50 jaar over te mogen beschikken voor de eredienst.

Het onderhoud van het gebouw was altijd een voortdurende zorg voor kerkbestuur en de gemeente. Zo moesten in 1868 al fleurons, kleine decoratieve bloemachtige elementen, worden vervangen. De natuursteen uit groeve van Herzogenrade moest in de jaren 1882-1883 vervangen worden door hardsteen 'petit granit de Lourd' (Belgische blauwe steen). Ook werden er in 1889 nieuwe leien op de torens gelegd. Een exercitie die 1921 werd herhaald. Na de restauratie in de naoorlogse jaren was er in 1980-1982 een flinke restauratie nodig en rond 2000 moest het gebouw wederom grootschalig aangepakt worden. Maar desondanks moeten wij trots blijven op de Sint-Catharinakerk, hoewel het meer en meer "een monument van een verloren tijd" is.

Charles Eyck
Roosraam en vier ramen met profeten
in zuidtransept, 1951
Foto Han Hatjema

Cuypers en de Sint-Catharinakerk

Architect van de Sint-Catharinakerk, Pierre Cuypers, werd op 16 mei 1827 in Roermond geboren en stierf er op 3 maart 1921. Tijdens zijn lange leven was Cuypers getuige van een Nederland dat letterlijk ‘in beweging’ kwam. De industrialisatie kwam vanaf 1850 echt goed op stoom. Tussen de grote Nederlandse steden werden in rap tempo spoorwegen en telegraaflijnen aangelegd. Fabrieken verrezen meestal in de buurt van spoorwegen of kanalen. De steden zelf groeiden sterk en er verschenen ‘nieuwe’ gebouwen, zoals hotels, stations, winkels en schouwburgen. Er werden wandelparken aangelegd en gemeentes maakten werk van uiteenlopende nutsvoorzieningen bijvoorbeeld straatverlichting, waterleiding en riolering.

Daarnaast werd in 1853 de zogenaamde Bisschoppelijke Hiërarchie hersteld. Door de nieuwe grondwet van 1848 was het rooms-katholieken toegestaan om weer eigen kerken te bouwen en parochies te stichten. Sinds 1648 mochten katholieken hun geloof alleen nog maar in het geheim, in schuil- of schuurkerken, belijden. Vanaf 1853 benoemde de Paus weer bisschoppen en begint de opbouw van de ‘nieuwe’ rooms-katholieke kerk in Nederland. Dat ging gepaard met de renovatie en of uitbreiding van bestaande kerken, maar ook met de nieuwbouw van tal van katholieke kerken in heel Nederland.

Als Cuypers wordt geboren is van deze dynamiek nog niet veel te merken, zeker in het provinciestadje Roermond niet. Cuypers groeide op in een omgeving waar de belangstelling voor kunst werd aangemoedigd. Zijn vader was kerkschilder en zijn oudere broer Frans studeerde schilderkunst aan de Antwerpse Academie voor Schone Kunsten. In 1844 vertrok ook Pierre naar Antwerpen om er aan de Academie architectuur te gaan studeren. Hier kreeg hij les van François A. Durlot (1816-1867), F.J. Stoop (1815-1861) en Ferdinand Berckmans (1803-1854), pioniers op het gebied van de neogotiek in België.

Gedurende de negentiende eeuw ging de architect zich steeds meer toeleggen op het ontwerpen van gebouwen en bouwde niet langer zelf. Hij was minder op de bouwplaats te vinden, maar meer in zijn ontwerpatelier. Architectuur was voor de ‘nieuwe architect’ het resultaat van zijn eigen intellectuele, creatieve inspanning. Tekenvaardigheid en kennis van bouwstijlen vormden dan ook een belangrijk fundament van de opleiding aan de Antwerpse Academie.

Daarnaast leerde Cuypers in Antwerpen om zijn ontwerpen ‘op systeem’ te tekenen. Hij componeerde als het ware de plattegronden en de opstanden met behulp van vierkanten (kwadratuur) en gelijkbenige driehoeken (triangulatuur). De ontwerptekening en de maquette werden belangrijke hulpmiddelen van de architect om zijn ideeën over te brengen, maar ook om opdrachtgevers een indruk te geven van het ontwerp. De tekening vervulde bovendien een belangrijke rol in de communicatie met aannemers en uitvoerders. De werktekening van de ‘scheppende’ architect bevatte de aanwijzingen hoe een ontwerp zou moeten worden uitgevoerd.

Cuypers slaagde in 1849 aan de Academie en behaalde de Prix d'Excellence. Hij is dan 22 jaar oud.

Een katholiek bouwmeester en de neogotiek

Na zijn studie keerde Cuypers terug naar Roermond, waar hij aanvankelijk een tijdje werkzaam was als stadsarchitect. Het leverde hem niet veel werk op, maar Cuypers bouwde in deze tijd wel aan een belangrijk netwerk van relaties. Een van die relaties, Th. J. Ariëns van de kostschool te Rolduc, kwam met het idee om een atelier voor kerkelijke kunst op te richten. Hij bracht Cuypers ook in contact met de beeldhouwer Eduard François Georges (1817-1895).

Een andere relatie, vicaris J.A. Paredis (1795-1886), bracht Cuypers in contact met zakenman François Charles Stoltzenberg (1805-1875), die niet alleen handelde in kerkelijk textiel maar ook een eigen atelier voor goudborduurwerk bezat. Het trio richtte in 1852 een firma op: 'Georges, Cuypers en Stoltzenberg: Ateliers voor Christelijke Beeldhouwkunst, Kerkschilderingen en Kerkmeubelen in alle Stijlen'. Georges verliet korte tijd na de oprichting in 1854 het bedrijf. Daarna heette de onderneming Atelier Cuypers-Stoltzenberg.

De oprichting van het Atelier kon onder geen beter gesternte tot stand komen. Het eerder genoemde herstel van de kerkelijke hiërarchie in 1853 zorgde voor bouwexplosie en het leidde tot veel opdrachten voor het Atelier van Cuypers c.s. dat al snel zo'n zestig werklieden in dienst had: beeldhouwers, ornamentisten, steenhouwers, schrijnwerkers, timmerlieden, polychromeurs en decorateurs. Want niet alleen beelden werden er geproduceerd, maar ook complete kerkinterieurs. Ook voor de Eindhovense Sint-Catharinakerk leverde het Atelier uiteenlopende kerkelijke objecten, waaronder het altaar, de preekstoel, de communiebank, biechtstoelen en beelden (zie ook de bijdrage van Peter Thoben).

In deze vroege jaren van het oplevend katholicisme werd de jonge architect Cuypers, hij is dan begin dertig, door het bestuur van Eindhovense stadsparochie gevraagd om een ontwerp voor een stadskerk te maken. Het werd zijn eerste grotere stadskerk, na ontwerpen voor Veghel (1855), Wijck bij Maastricht (1855) en Alkmaar (1857/58), en uitgevoerd in de stijl van het oplevende katholicisme: de neogotiek.

Cuypers maakte al vroeg in zijn carrière vele studiereizen. Hij bezocht in België, Duitsland en Frankrijk vele middeleeuwse kerken. De gotische kerken van St.-Denis, Chartres en Reims bezocht hij zelfs meerdere malen. Opmerkelijk is dat deze kerken, net als de Sint-Catharinakerk in Eindhoven, een front met twee torens hebben. Bovendien bestudeerde Cuypers in deze landen boeken en kleurrijke platen over middeleeuwse architectuur.

Cuypers ontwierp de Sint-Catharinakerk voor een kapitaalkrachtige parochie. Bovendien zat Eindhoven economisch in de lift met de komst van tabak- en textielnijverheid. In de jaren 1843-1846 werd in opdracht van de stad het 'Eindhovensch Kanaal' gegraven. Dit verbond het centrum van Eindhoven met de Zuid-Willemsvaart en zorgde voor een belangrijke economische impuls.

Vanaf het begin was sprake van een rijk en monumentaal kerkgebouw dat de ambities van een zelfbuste, kapitaalkrachtige stad moest onderstrepen. De nieuwe kerk zou gebouwd worden op de plaats van de oude, te kleine Sint-Catharinakerk. Het gebouw lag aan een belangrijk kruispunt van wegen: de 'steenweg' van Luik naar 's-Hertogenbosch en de Kerkstraat.

Met betrekking tot het ontwerp van de Catharinakerk zijn er zo'n 25 ontwerptekeningen in het archief van Het Nieuwe Instituut bewaard. In dit archief bevinden zich ook twee ontwerptekeningen van de noodkerk die Cuypers voor de parochie ontwierp. De bewaarde tekeningen geven een helder beeld van wat Cuypers voor ogen had, zowel wat betreft constructie als wat betreft kleur en vormgeving. Een aardig kenmerk zijn de handgeschreven aantekeningen van Cuypers in de kantlijn van verschillende tekeningen, die tegelijk illustreren dat hij persoonlijk toezicht hield op de uitwerking van het ontwerp van de kerk.

In maart 1859 had Cuypers het definitieve ontwerp gereed: een driebeukige kruisbasiliek met een imposant front, met roosvenster en twee forse torens. In 1861 begon de bouw en in 1867 werd de Catharinakerk voltooid. Deze kerk zou plaats bieden aan zo'n 1.600 gelovigen.

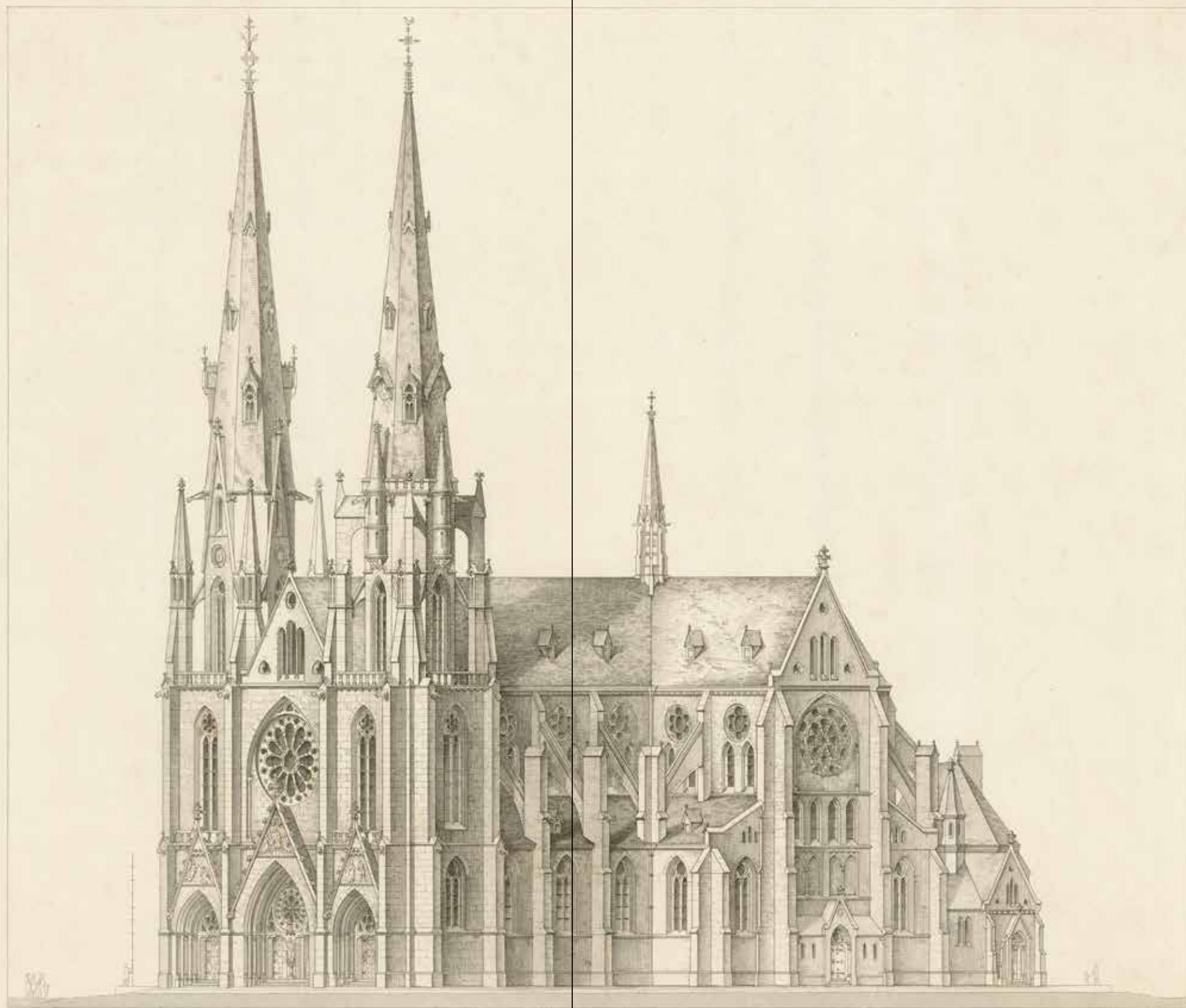
De bijzondere geometrische vormen van de koorpartij in de Sint-Catharinakerk wijzen er op dat Cuypers hier experimenteerde met het ontwerpen van de plattegrond 'op systeem', zoals hij dat in Antwerpen had geleerd. Dat de middeleeuwse architecten driehoeken gebruikten om de verhoudingen in hun gebouwen te bepalen, werd inmiddels algemeen aangenomen in de internationale neogotische beweging. Architecten en theoretici van die beweging, Augustus W.N. Pugin (1812-1852), August Reichensperger (1808-1895) en Eugène Viollet-le-Duc (1814-1879), wezen bovendien allen op het belang van de triangulatuur als geometrische grondslag voor het construeren van spitsbogen.

Voor Cuypers werd de triangulatuur ook een belangrijk hulpmiddel bij het ontwikkelen van vernieuwende, architectonische oplossingen zowel voor de plattegrond als voor de opstand. Het lijkt er op, ondanks dat daar geen bewijs voor is, dat Cuypers bij het ontwerpen van de plattegrond van de Sint-Catharinakerk werkte met een systeem van driehoeken.

Het interieur is specifiek voor Cuypers' vroege ontwerpoeuvre. In de eerste plaats door de toepassing van de middeleeuwse kruisribgewelftechniek. De kerk werd overdekt met gemetselde kruisribgewelven met natuurstenen ribben. Een tweede belangrijke kenmerk is de toepassing van kleur. In de Sint-Catharinakerk paste Cuypers voor het eerst op grote schaal de kleur rechtstreeks op de baksteen toe, de zogenoemde constructieve polychromie. Cuypers werd daarbij geïnspireerd door Engelse architecten G. E. Street (1824-1881) en W. Butterfield (1814-1900).

In een publicatie over zijn kerkontwerpen uit 1907, die verscheen naar aanleiding van een expositie in het Amsterdamse Stedelijk Museum, schreef Cuypers het volgende over de polychromie van de Sint-Catharinakerk: "Hier is de baksteen geheel in het zicht gelaten, maar de bleekrode kleur werd onmiddellijk bij de voltooiing afgewisseld door een deel der bakstenen geel te verven, welke kleur in aansluiting op de polychromie van kapitelen en de ribgewelven, hoewel krachtig van toon, naar het oordeel des volks sedert nu ruim 40 jaren op allen een harmonische indruk maakt."

Pierre Cuypers
Tekening uitgevoerde ontwerp
voor Sint-Catharinakerk, 1859
HNI

ST. CATHARINA KERK TE EINDHOVEN (Binnen ZICHT) 31

Een alternatief ontwerp

Pierre Cuypers
Alternatief ontwerp voor
Sint-Catharinakerk
HNI

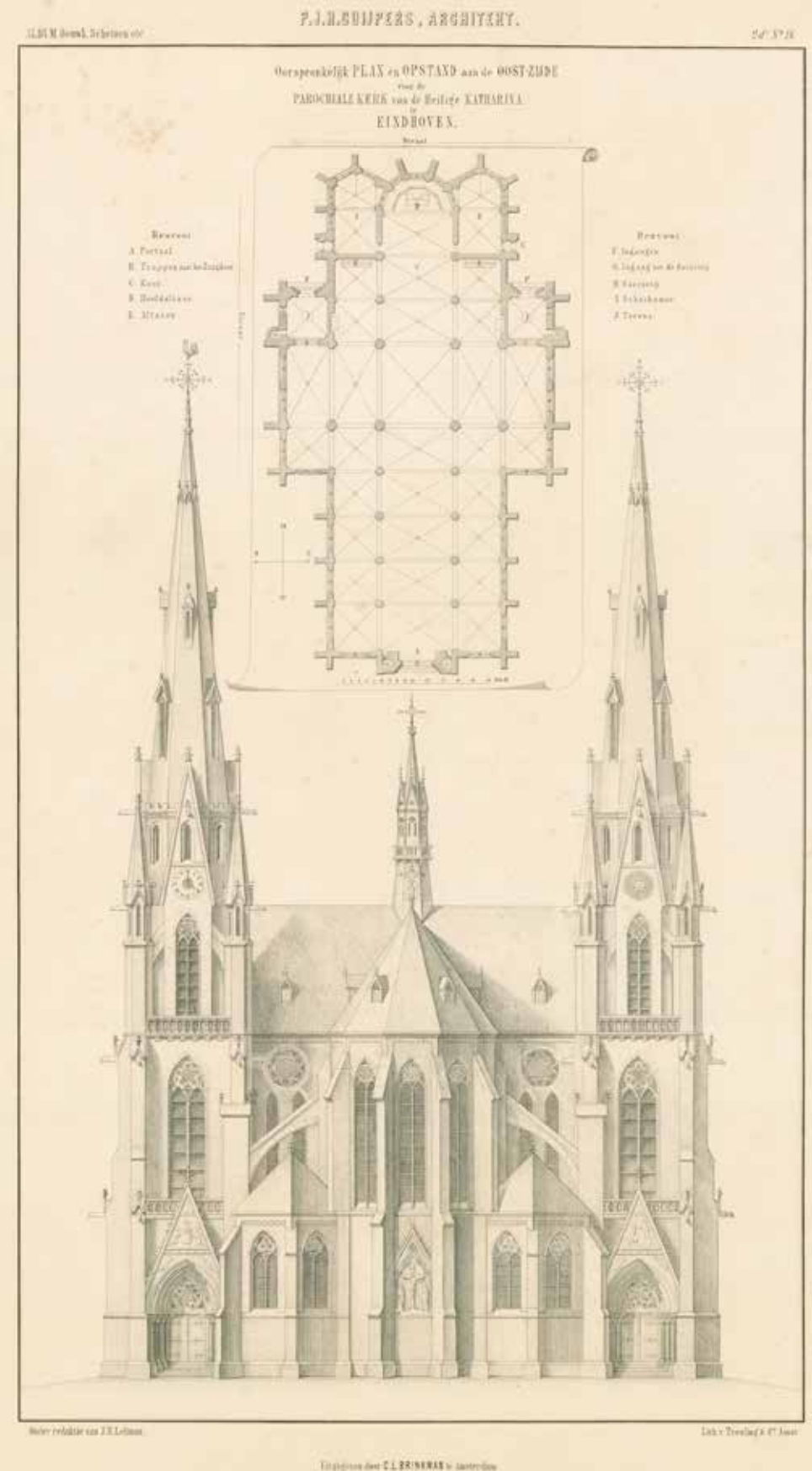
Een presentatietekening in het archief is bijzonder. Deze werd ook afgebeeld in een album met bouwkundige schetsen onder redactie van architect J.H. Leliman (1828-1910). Dit alternatieve ontwerp presenteerde Cuypers op eigen initiatief aan het Eindhovense kerkbestuur.

Cuypers wilde een kerk ontwerpen die zowel het straatprofiel volgde en 'logisch' paste het weefsel van de stad, maar die ook met de apsis naar het oosten georiënteerd was. Ook moest de kerk plaats bieden aan zo'n 1.600 gelovigen. De beschikbare stedelijk ruimte, na de sloop van de middeleeuwse kerk, liet dat eigenlijk niet goed toe. Vandaar dat Cuypers begon te experimenteren met een nieuw kerkmodel dat zowel georiënteerd was maar ook optimaal paste op het beschikbare perceel. In dit alternatieve ontwerp staat de kerk georiënteerd, dat wil zeggen met apsis naar de hoofdstraat. Cuypers plaatst in zijn voorstel de twee forse torens met rijk bewerkte portalen, aan weerszijden van de apsis. Deze vormen tezamen een monumentaal front met uitnodigende entrees aan de doorgaande weg.

Dit ontwerpvoorstel is exemplarisch voor de zoektocht van Cuypers naar alternatieve kerkmodellen op 'onmogelijke' percelen en voor zijn aandacht voor kerksymboliek. Hij wilde niet alleen met het toegepaste beeld- en decoratieprogramma de katholieke boodschap van de kerk tot uitdrukking brengen, maar ook met het architectonische ontwerp. Zijn ideaal was om met materiaal, ruimtelijke structuur, compositie en silhouet het kerkgebouw symbolisch betekenis te geven.

Al vanaf het begin van de jaren veertig was er binnen katholieke kringen aandacht voor de kerkbouwsymboliek. De eerder genoemde Britse neogotische architect en theoreticus Augustus W.N. Pugin (1812-1852) zag de middeleeuwse kerk als 'symbolical architecture'. In zijn invloedrijke publicatie *Contrasts* (1836) wees hij er op dat het gotische kerkgebouw zijn hoogste waarde ontleende aan het feit dat het de belichaming en het leerboek was van de drie grote doctrines van de verlossing: 1. het kruisoffer, 2. de Heilige Drie-eenheid en 3. de wederopstanding. En die doctrines vormden de grondslag voor het kerkontwerp en zijn herkenbaar in respectievelijk: 1. de kruisvorm van de kerkplattegrond; 2. in het gebruik van de driehoeken als grondslag voor de spitsboogconstructies; en 3. de vormgeving van bouwdeelen met nadruk op hoogte en verticaliteit. Deze drie uitgangspunten zijn duidelijk herkenbaar in zowel het uitgevoerde als niet-uitgevoerde ontwerp van de Catharinakerk.

Een ander aspect dat bij het 'symbolisch laden' van het kerkgebouw een rol speelde is de eerder genoemde oriëntatie van het koor naar het oosten: de zogenaamde 'heilige linie.' Joseph Alberdingk Thijm (1820-1889), prominent voorvechter van de katholieke emancipatie, kunsthistoricus en goede vriend van Cuypers, schreef hierover in zijn tijdschrift *De Dietsche Warande*. Zijn artikel heette 'Het autaar ten Oosten, de grondslag der kerkbouwsymboliek', een studie in twee delen gepubliceerd in 1858. De studie is ook apart uitgegeven als *De Heilige Linie. Proeve over de oostwaardsche richting van kerk en autaar als hoofdbeginsel der kerkelijke bouwkunst*. Hij leerde de clerus hoe het middeleeuwse

kerkgebouw juist door zijn symbolische lading fungeerde als middelaar tussen God en de gelovigen. Hij betoogde dat de oriëntatie de grondslag, de ‘ruggengraat’, was van de katholieke kerkbouwsymboliek: “Zoo daalt de Heiland in zijne kerken van het oosten naar het westen – uit de hemelsche orde in de aardse.” Een niet georiënteerde kerk was voor Alberdingk Thijm geen kerk.

Voor Alberdingk Thijm moest de Sint-Catharina de triomf worden van de herleving van de kerkbouwsymboliek in Nederland en tevens het bewijs voor de levensvatbaarheid van zijn studie. Hij stelde alles in het werk om de georiënteerde variant uitgevoerd te krijgen en wendde zich via zijn vriend Judocus Smits, hoofdredacteur van het katholieke dagblad *De Tijd*, tot aartsbisschop Joannes Zwijsen (1794-1877) van Utrecht. Deze reageerde nuchter en afhoudend. Er bestond bij zijn weten geen kerkelijk voorschrift om een godshuis te oriënteren, wat echter niet wegnam dat hij graag zou zien dat men op de heilige linie bouwde waar het kon.

Dit werd ook het officiële standpunt van de Nederlandse bisschoppen, vastgelegd bij de synode van 1865. Het oriënteren werd opgenomen in de kerkbouw voorschriften, mogelijk onder invloed van de neogotische beweging van Alberdingk Thijm en de zijnen, maar met de nadrukkelijke beperking: “quatenus locorum dispositio permittit.” Dat wil zeggen: “voor zover de toestand ter plekke dit toeliet.” In het exemplaar van de Acta et Decreta in het parochiearchief van de Catharinakerk is deze passage dik onderstreept.

Het georiënteerde ontwerp voor de Sint-Catharinakerk werd dus door het kerkbestuur ter zijde gelegd. Provincie en gemeente waren evenmin geïnteresseerd in de symbolische betekenis van het katholieke kerkgebouw. In de ogen van de verantwoordelijk ingenieur van Waterstaat was de oude kerk “door eene zeer onregelmatige en schuine richting niet te handhaven.”

Het gemeentebestuur van Eindhoven zag met de sloop van de middeleeuwse kerk vooral de kans schoon de doorgaande weg te verbreden en de rooilijnen recht te trekken. Eigentijdse opvattingen over de structuur van de stad en over de plaats van monumentale gebouwen waren belangrijker dan het symbolische gegeven om de kerk te oriënteren.

Met de torenspitsen van de uitgevoerde Sint-Catharinakerk bracht Cuypers wel een hommage aan het werk van zijn vriend Alberdingk Thijm. Deze werden verschillend uitgewerkt – de een meer opengewerkt (Mariatoren), de ander met kantelen en weertorentjes (Davidtoren). Ze verwijzen daarmee naar twee symbolische aspecten van de Mariaverering, zoals ook door Alberdingk Thijm beschreven in *De Heilige Linie*.

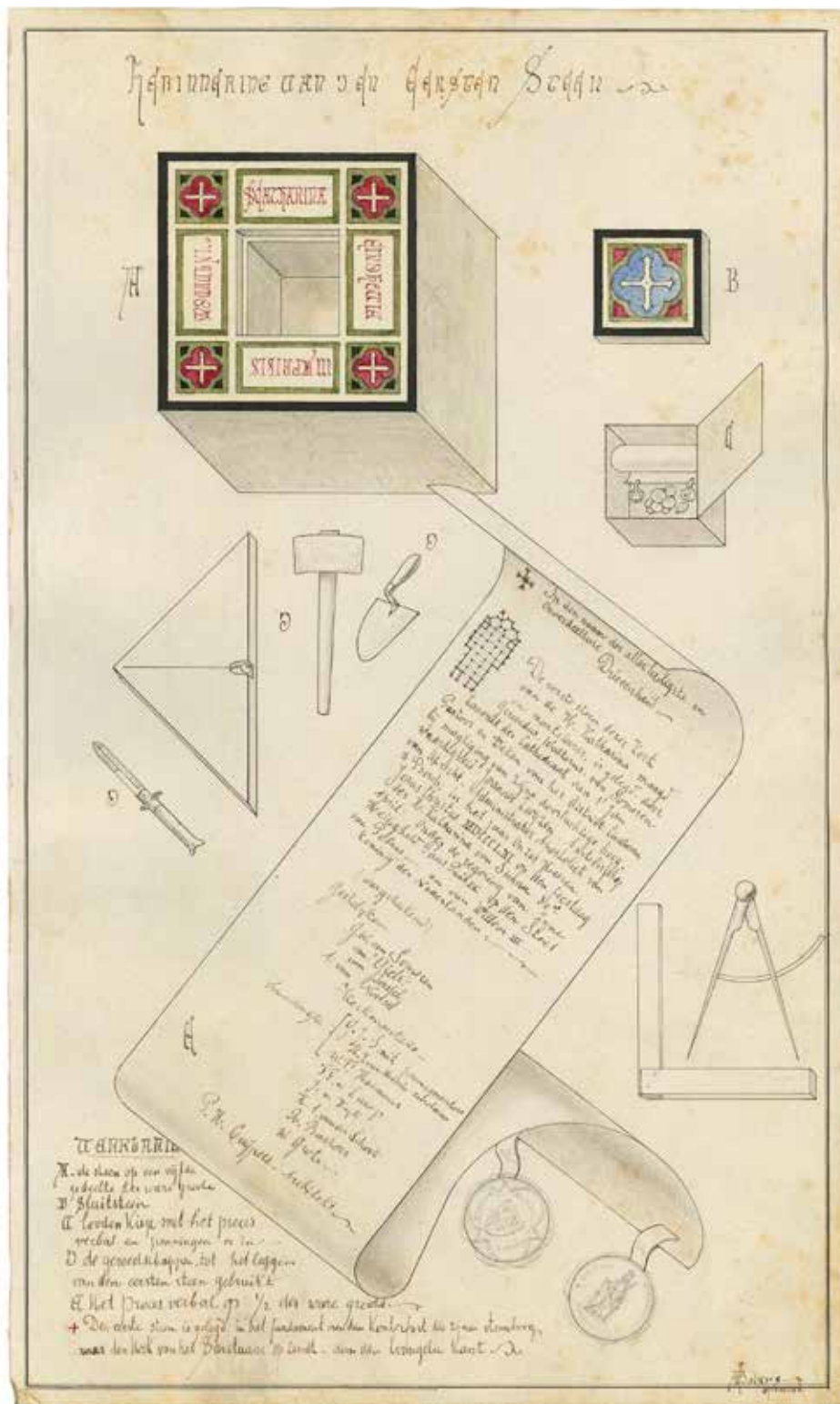

Hoogaltaar

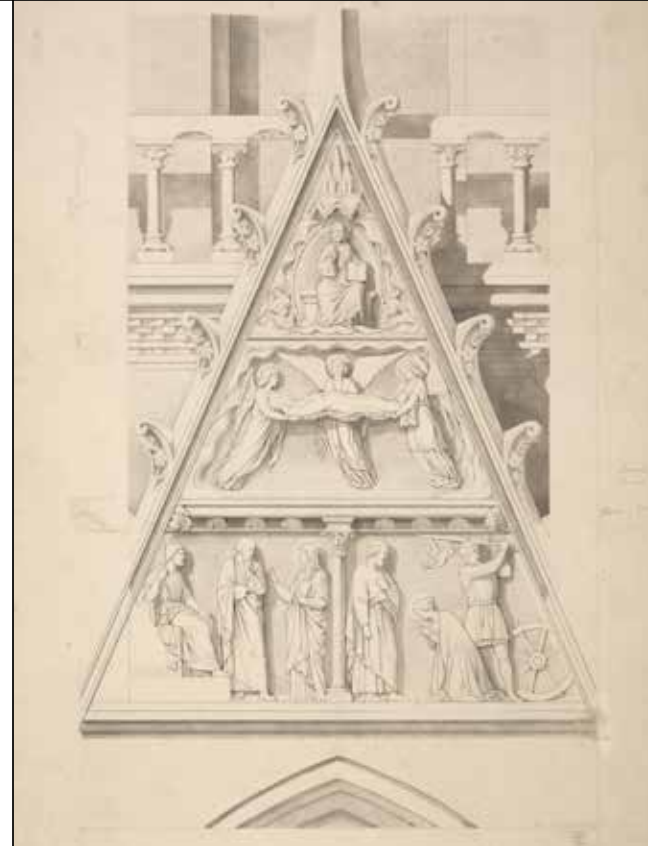
Pierre Cuypers
Hoogaltaar Sint-Catharinakerk
Foto Laurens Mulkens

Pierre Cuypers
Ontwerp hoogaltaar Sint-Catharinakerk
HNI

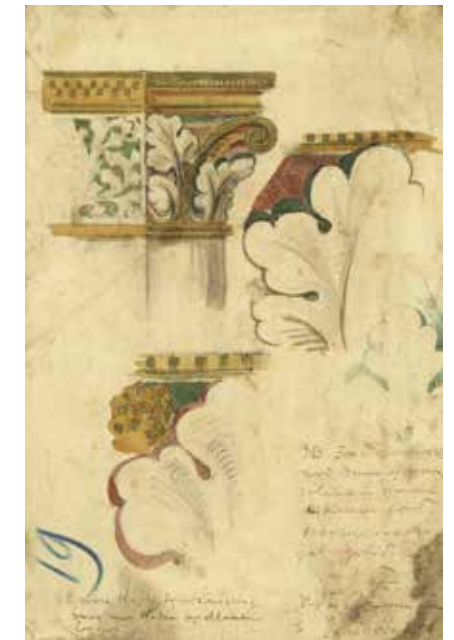

Antonius Cornelis Bolsius
Eerste steenlegging Sint-Catharinakerk, 1861
RHCE

Pierre Cuypers
Ontwerptekening timpaan
Sint-Catharinakerk
HNI

Pierre Cuypers
Ontwerptekening kapitelen
Sint-Catharinakerk
HNI

Pierre Cuypers
Ontwerptekening koorafsluiting Sint-Catharinakerk
HNI

Een bijzonder object

Voor de expositie 'Cuypers en de ontwerpen voor de Sint-Catharinakerk' ter gelegenheid van het 150-jarig bestaan van de kerk, zijn enkele tekeningen van Cuypers en objecten uit zijn atelier bij elkaar gebracht. Brokstukken van de originele preekstoel uit 1881 die in de kelder waren terecht gekomen, kregen speciaal voor de tentoonstelling weer een plekje in de kerk. Op zolder werden zelfs elementen van de trap en de smeedijzeren deur teruggevonden. Samen met de originele ontwerptekening, met daarop handgeschreven opmerkingen van Cuypers, kon de bezoeker zich een goed beeld vormen van de oorspronkelijke preekstoel.

Een preekstoel, of kansel, wordt ook vaak de 'stoel der waarheid' genoemd, omdat het de plaats is van waar de gelovige de eeuwige waarheden van het geloof wordt voorgehouden. De geëxposeerde fragmenten van de preekstoel bevatten nog tal van interessante symbolische verwijzingen die de functie onderstrepen.

De door Cuypers ontworpen kansel bestond uit drie delen: 1. een voetstuk met trap, 2. een kuip, en 3. een klankbord. Van het voetstuk, trap en de kuip zijn onderdelen teruggevonden, het klankbord ontbreekt. Het voetstuk bevat beelden van vier profeten uit het Oude Verbond. Dit zijn: 1. Jeremia; 2. David; 3. Ezechiël; 4. Mozes.

Jeremia draagt een banderol met de woorden: "Ecce dedi verba mea in ore tuo" (in vertaling: "Zie, ik heb mijn woorden in uwen mond gelegd") (I, 9). Deze woorden zijn van toepassing op de gewijde kanselredenaar. Op het beeld van David staan de woorden: "Docebo iniquos vias uas" (in vertaling: "Ik zal zondaars uwe wegen leren") (Ps. 50, 15). Met deze uitspraak refereert David aan de heilzame uitwerking van de preek. Ezechiël zei over degenen die wel naar de preek luisteren, maar er niet naar handelen het volgende: "Audiunt Sermones tuos et non faciunt" (in vertaling: "Zij horen naar uwe woorden en doen deze niet") (XXXIII, 31). Mozes, tenslotte, is afgebeeld met de twee stenen wetstafelen met daarop de tien geboden. De stoel der waarheid (de preekstoel) heeft feitelijk tot doel om de gelovigen deze levensrichtlijnen voor te houden.

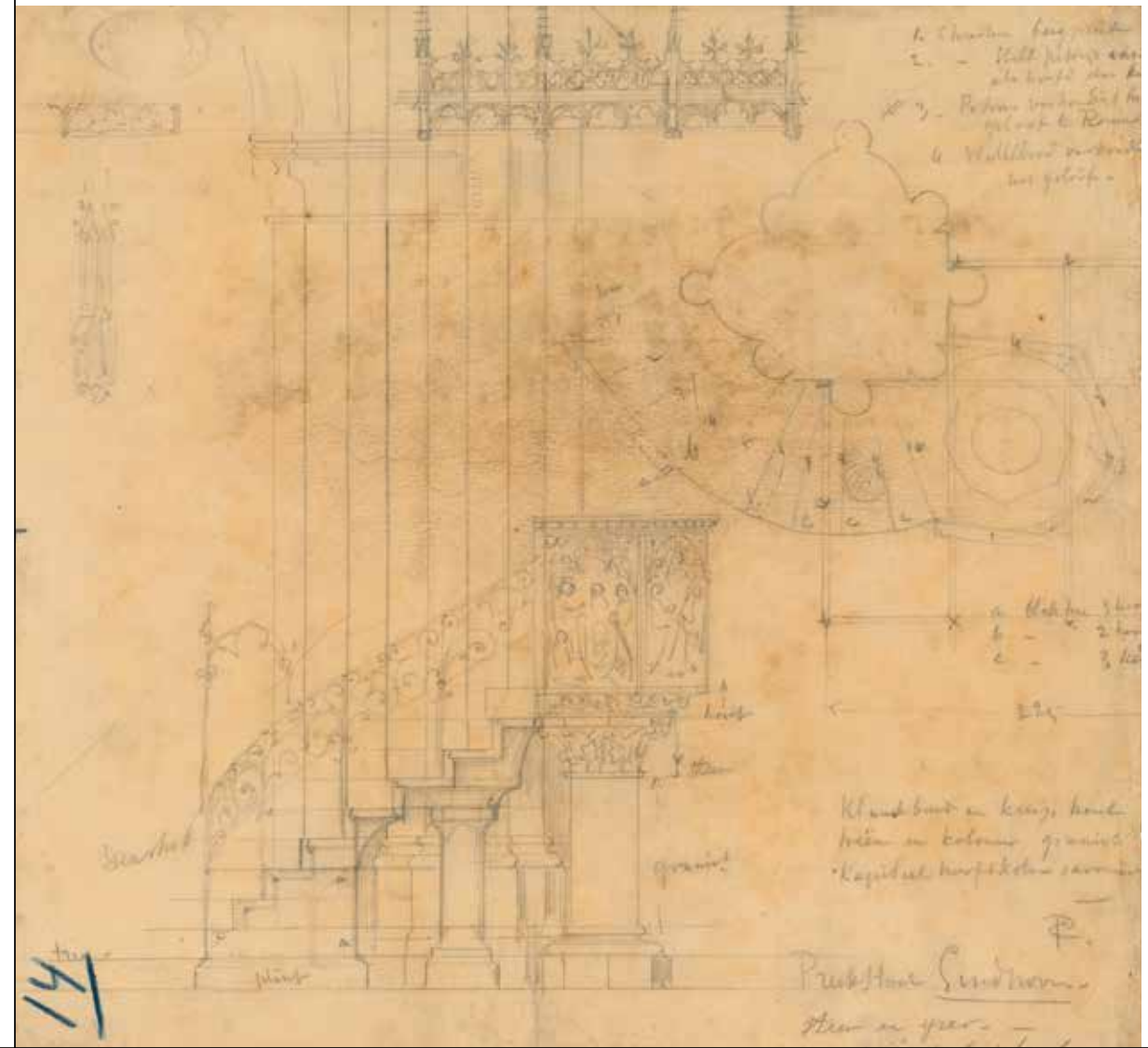
De kuip is in vlakken verdeeld. We zien respectievelijk de bergprediking van Jezus, waarbij hij het uitdragen van Gods Woord vergeleek met het uitwerpen van zaad op een akker, en de prediking van de Heilige Petrus. In een kleiner vlak staat Jezus afgebeeld met zijn rechterhand opgeheven en onderwijzend, en in zijn linkerhand heeft hij een boek met de letters alfa en omega. Dit symboliseert dat de leer van Christus het begin en het einde van alle wetenschappen is. Ook bevat de stoel der waarheid een fragment met een tekst uit het Evangelie: "Ego sum via et veritas et vita" (in vertaling: "Ik ben de weg en de waarheid en het leven"). Onderaan staat het jaartal in Latijnse letters (1881), het wapen van Eindhoven en de naam van de maker: "Cuijpers-Stoltzenberg me fecerunt" (in vertaling: "Cuijpers-Stoltzenberg hebben mij gemaakt").

Deze fraaie fragmenten van de kuip tonen de creativiteit van Cuypers als ontwerper en het vakmanschap van de beeldhouwers van Atelier Cuypers-Stoltzenberg. Ze hebben dan ook opnieuw een vaste plaats gekregen in de bijzondere Sint-Catharinakerk.

Preekstoel

Atelier Cuypers-Stolzberg
Fragmenten preekstoel
Sint-Catharinakerk, 1881
Foto Laurens Mulken

Atelier Cuypers-Stolzberg
Ontwerptekening preekstoel
Sint-Catharinakerk, 1881
HNI

Preekstoel

Atelier Cuypers-Stoltzenberg
Vier oud-testamentische profeten
Jeremia, David, Ezechiël en Mozes
preekstoel Sint-Catharinakerk, 1881
Foto Laurens Mulkens

Afkortingen archieven en collecties

- CEM: Collectie Eindhoven Museum, Eindhoven
- CPT: Collectie Peter Thoben, Eindhoven (inclusief foto's Peter Cox)
- CJS: Collectie Jan Sporenberg, Eindhoven
- EIB: Eindhoven in Beeld, Eindhoven
- HNI: Het Nieuwe Instituut, Rotterdam
- RCE: Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed, Amersfoort
- RHCE: Regionaal Historisch Centrum Eindhoven

Bronnen en literatuur

- Archief R.K. Parochie H. Catharina Eindhoven 1641-1984, Regionaal Historisch Centrum Eindhoven Archieftoegang 10068, met name memorieboek van pastoor, notulen, correspondentie en financiën van kerkbestuur, inventarissen voorwerpen en foto's.
- Het Nieuwe Instituut bewaart het archief van het bureau van Pierre Cuypers. Geraadpleegd: CUBA.110379266 ‘Noodkerk en nieuwbouw van de rooms-katholieke St. Catharinakerk in Eindhoven. 1858-1882.’
- Ook van de ontwerpen van het kerkinterieur voor de Catharinakerk door Atelier Cuypers-Stoltzenberg zijn archiefstukken bewaard: CUCon337 ‘Interieur Catharinakerk Eindhoven, z.jr.’ en: CUCO.110384599 ‘Project Decoratie van een kerk in Eindhoven. z.jr.’
- Stamlijst en mijn herinneringen van de familie Smits uit het huis den Oranjeboom gelegen te Eindhoven, op den Demer, naast het riviertje den kleinen Gender (getypt manuscript naar ongedateerd origineel van F.N. Smits)
- Alberdingk Thijm, J.A., *Sint-Catharina te Eindhoven. Een type van kerkbouw voor onze tijd*, Amsterdam 1873
- Aarts, J., *Parochie en kerk van Eindhoven*, Eindhoven 1913
- De St. Catharinakerk, in: *Eindhovensche Illustratie* 1 (1930), nr van 23 mei, 1-2
- Brom, Gerard, *Herleving van de kerkelijke kunst in katholiek Nederland*, Leiden 1933
- Kerssemakers, W., *Het hoofd- en altaarorgel van de St. Catharinakerk te Eindhoven*, Eindhoven 1936
- Poppel, Jan van, "De Oranjeboom" en zijn bewoners, in: Mandos, H. en Coppens, Martien (red.), *Land van Dommel en Aa*, Eindhoven 1947, 68-79
- Strijbos, Herman, De oude Sint Catharinakerk te Eindhoven, in: Renders, J.M. en Kakebeeke, A.D. (red.), *Oud Eindhoven. Voorstudies tot de geschiedenis van Eindhoven*, Eindhoven 1950, 141-144
- Kakebeeke, A.D., De orgels in de St. Catharinakerk, in: Renders, J.M. en Kakebeeke, A.D. (red.), *Oud Eindhoven. Voorstudies tot de geschiedenis van Eindhoven*, Eindhoven 1950, 145-149
- E.T., Charles Eyck brengt kleur in de St. Catharinakerk te Eindhoven, in: *Eindhovens Dagblad* van 3 maart 1951,
- Renders, J.M. en Kakebeeke, A.D. (red.), *Rond onze stadskerk. Bijdragen tot de geschiedenis van kerk en parochie van Sint Catharina te Eindhoven*, Eindhoven 1954 (= Bijdragen tot de geschiedenis van Eindhoven)
- Beglazing van St. Catharinakerk is thans gereed gekomen. Vijf gebrandschilderde ramen van Hugo Brouwer zijn aangebracht. Naar grondplan van prof. dr. F. v.d. Meer, in: *Eindhovens Dagblad* van 18 januari 1958, 11
- Hugo Brouwer voltooide ramen-cyclus voor Catharinakerk. Gesprek met een glazenier, in: *Eindhovens Dagblad* van 25 januari 1958, 11
- Portretten dekens, in: *Eindhovens Dagblad* van 3 juni 1960

- Zoetmulder, Steef, “Getuigen van en goeden smaak de volledigen kunstgevoelens” Een eeuw Sint Catharina-kerk, in: *Eindhovens Dagblad* van 11 september 1967, 4
- Zoetmulder, Steef, Voorbeeld van neogotiek kreeg veel navolging. ’n Eeuw St. Catharina-kerk (2), in: *Eindhovens Dagblad* van 12 september 1967, 4
- Zoetmulder, Steef, Bombardement van 1942 richtte grote schade aan. Een eeuw Sint-Catharinakerk (slot), in: *Eindhovens Dagblad* van 13 september 1967,
- Burgt, P. van de, Eigenaardig bericht betreffende de St. Catharinakerk te Eindhoven uit 1862, in: *Mededelingen Kempenland* 1972, nr 6, 7-11
- Lange, J. de, Klokkenspellen van Eindhoven, Geldrop 1972 (ongepubliceerd manuscript)
- Jespers, Frans, *Brabants orgelbezit. Een inventarisatie van Brabantse orgels*, 's-Hertogenbosch 1975, 55
- Vermeeren, Karel, De St. Catharina- of stadskerk, in: Vermeeren, Karel, *Eindhoven tussen gloeilouske en gloeilamp*, Den Haag 1976, 35-38
- Hoffman, E.R.M., De Catharina van Cuypers, in: *Brabantia* 27 (1978), 137-141, 165 en 191-196
- Thoben, Peter, Ter aankleding van kerk en stad. Negentiende-eeuwse beeldhouwkunst in Noord-Brabant, in: *Naar gothieken kunstzin. Kerkelijke kunst en cultuur in Noord-Brabant in de negentiende eeuw*, tentoonstellingscatalogus Noordbrabants Museum 's-Hertogenbosch 1979, 49-70 (met een lijst van beeldhouwers werkzaam voor kerken in Noord-Brabant tussen 1795 en 1914 op 115-120)
- Smeedwerk op de St. Catharinakerk, in: 't *Gruun Buukske* 8 (1979), 76
- Jespers, Frans, Het Noordbrabantse orgeltype, overwegingen naar aanleiding van de geschiedenis van de Eindhovense orgelcultuur, in: Jespers, Frans en Sleuwen, Ad van, *Brabants Organistenmaker. Gedenkboek voor Hub. Houët*, 's-Hertogenbosch 1980, 49-69
- Thoben, Peter, Beeldsnijders, beeldhouwers en steenhouwers in Eindhoven 1820-1940, Eindhoven 1982 (ongepubliceerd manuscript)
- Oorschot, J.M.P. van, *Eindhoven, een samenleving in verandering, I-II*, Eindhoven 1982; I, 354-356
- Zonneveld, L. C., De luid- en carillonklokken in Eindhoven gegoten tussen 1436 en 1940, Eindhoven 1987 (ongepubliceerd manuscript)
- Jansen, A.H.E.M., Leeuwen, A.C.J. van en Vrins, G.P.P., ‘Arbeyd sere voert tot Eere’. *Hendrik van der Geld, de neogotiek en de Brabantse beeldhouwkunst*, Tilburg 1989 (= Bijdragen tot de geschiedenis van het zuiden van Nederland deel 80)
- [brochure] *Rond het orgel van de Sint Cathrien*, Eindhoven april 1991
- Melssen, J.Th.M., ‘Eindhovense klokken van de familie Moer’, in: 't *Gruun Buukske* 20 (1991), 9-15
- Smulders, Henk F.G., *Op zoek naar de Eindhovense stadskerk*, Eindhoven 1993 [eigen uitgave]

- Schiphorst, Lidwien, *De kunstwerkplaatsen van architect Cuypers* en Thoben, Peter, *Beeldhouwers in Roermond*, Roermond 1995, met name 24-45
- Thoben, Peter, ‘Kerkelijke sculptuur uit haar confectiejas. En de schoorvoetende zoektocht naar een eigentijds karakter’, in: Léon van Liebergen (red.), *Ars domini. Een gebed zonder end*, Museum voor Religieuze Kunst Uden 1995, 53-70
- Thoben, Peter, Zilver van edelsmid Antonius Petrus Hermans, in: *Museum Kempenland Eindhoven Nieuws* 7 (april 2001), 4
- Lambert, Jenneke en Thoben, Peter, *Beeldenboek Eindhoven*, Eindhoven 2001' en 2003²
- Thoben, Peter, Antonius Brams, in: Lambert, Jenneke en Thoben, Peter, *Beeldenboek Eindhoven*, Eindhoven 2001 en 2003², 38
- Lith, Lex van, *Stadskerk St. Cathrien Eindhoven*, Regensburg 2004
- Schiphorst, Lidwien, ‘Een toevloed van werk van wijd en zijd’. *De beginjaren van het atelier Cuypers/Stoltzenberg 1852-circa 1865*, Nijmegen 2004
- Lintsen, Harry en Thoben, Peter (red.), *De Canon van Eindhoven*, Eindhoven 2009
- Thoben, Peter, Hugo Brouwer, een artistieke duizendpoot met flair, in: Rixtel, Robert van (ed.), *Hugo Brouwer. Ter herdenking van de honderdste geboortedag van Hugo Brouwer op 24 april 1913*, Eindhoven 2013, 5-19
- Manders, Chris, De ramen van een dwarse conformist Catharinakerk Eindhoven – 1953-1961, in: Rixtel, Robert van (ed.), *Hugo Brouwer. Ter herdenking van de honderdste geboortedag van Hugo Brouwer op 24 april 1913*, Eindhoven 2013, 65
- Matei, Thomas, *Al wat in de kerk noodig is. De Antwerpse beeldhouwers Van der Neer (1700-1838)*, Brussel 2013
- Goris, Frans, De religieschilder Jacobus van Dijk (Waalwijk 1817 – Oisterwijk 1896) en de kruisweg van de Eindhovense Catharinakerk: een mystificatie?, in: *De Klopkei. Mededelingenblad van de Heemkundekring “De Erstelinghe” Waalwijk* 39 (2015), nr 3, 2-13
- Thoben, Peter, Atelier Custers: tussen kunst en ambacht, in: Liz Dewitte, René Erven, Loes Heuvelmans en Peter Thoben (red.), *Brochure Architectuur, kunst & ambacht Open Monumentendag 2015*, Eindhoven 2015, 8-11
- Bongaarts, Jan, *De orgelmakers Smits. Bloeitijd van de Brabantse Orgelkunst*, Zutphen 2017

Voor de beschrijving van de ontwerpgeschiedenis van de kerk en van het alternatieve ontwerp voor de Sint-Catharinakerk is gebruik gemaakt van:

- Hetty Berens (red.), P.J.H. Cuypers (1827-1921). *Het complete werk*, Rotterdam 2007 en Aart J. Oxenaar, P.H.J. Cuypers en het gotisch rationalisme : architectonisch denken, ontwerpen en uitgevoerde gebouwen 1845-1878, Rotterdam 2009 (dissertatie UvA 2009)
- Biografische gegevens zijn ontleend aan o.m.: Wies van Leeuwen, *Pierre Cuypers*, Zwolle/Roermond 2016, 71; A. J. C. van Leeuwen, *De maakbaarheid van het verleden. P. J. H. Cuypers als restauratiearchitect*, Zwolle/Zeist 1995. (dissertatie KUN 1995)

Colofon

Kunst- en cultuurhistoricus Peter Thoben (1951) was van 1981 tot 2010 directeur-conservator van Museum Kempenland Eindhoven. In het najaar van 1982 organiseerde hij de tentoonstelling 'Cuypers' Catharinakerk. Neogotiek in Eindhoven'.

Cultuurwetenschapper René Erven (1969) werkt als architectuurjournalist en is coördinator van Architectuurcentrum Eindhoven. Sinds 2009 is hij voorzitter van het Comité Open Monumentendag Eindhoven. In 2017 stelde hij ter gelegenheid van het 150-jarig jubileum de expositie 'Cuypers en de ontwerpen voor de Sint-Catharinakerk' samen.

Teksten en redactie: Peter Thoben & René Erven

Vormgeving: vanRixtelvanderPut ontwerpers, Eindhoven

Druk: Goedhart Repro

Met dank aan:

Laurens Mulkens, Werkgroep 150 jaar Sint-Catharinakerk,

Stichting voor Religie en Kunst in Eindhoven, Sint Catharinagilde Eindhoven-stad en

Regionaal Historisch Centrum Eindhoven

© Auteurs / Architectuurcentrum Eindhoven / Werkgroep 150 jaar Sint-Catharinakerk 2018

Uitgever: [Z]OO producties, Eindhoven

www.zooproducties.nl

ISBN 978-94-92172-18-1

Deze publicatie is tot stand gekomen met ondersteuning door:

St. Catharina Gilde
Eindhoven-Stad

ARCHITECTUURCENTRUM
EINDHOVEN